

М. БРАДОВИЧ
ОДНА НАЦІЯ
ОДНА ЦЕРКВА

Перед читанням просимо справити такі **похибки**:

Сто- рінка	Р я д о к		На д р у к о в а н о	М а є б у т и
	згори	здолу		
15	—	11	і з краями	із краями
28	10	—	румську	римську
33	1	—	що не можна	що релігії не можна
33	—	14	Церкви!); це	Церкви!), це
35	3	—	зусилля рятувати	зусилля, щоб рятува-
38	—	10	1773	1793 [ти
39	—	2	Пряшеві :	Пряшеві ;
39	—	7	посвідчив	засвідчив
44	14	—	Гетьман Сулима	Кошовий Сулима
56	4	—	прова ила	провадила
63	3	—	як до	які до
67	15	—	справаа	справа
72	13	—	довело	довела
78	16	—	звертано	звертали
79	—	19	проте	проте
80	—	7	чинно	їх чинно
88	17	—	ак чинник	як чинник
90	—	6	так і що	так іще
99	9	—	католицькою. себто	католицькою, себто

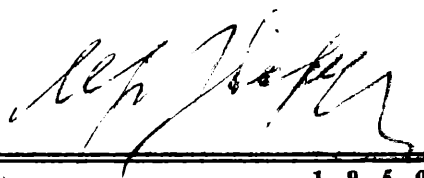

Б. С. 1999 г.

М. БРАДОВИЧ

ОДНА НАЦІЯ — ОДНА ЦЕРКВА

б) и За

A large, stylized handwritten signature in black ink, likely belonging to the author M. Bradovich, positioned above the bottom line of the page.

ЦЕРКВА В ЖИТТІ НАЦІЇ

Людина є соціальною істотою. Щоб розвинути свої всі сили, фізичні й духові, людина конечно потребує допомоги інших людей. Бо ж приходить вона на світ і вже зразу потребує ніжної та постійної допомоги від своїх родичів, без якої дитина була би попросту засуджена на певну смерть. Але і пізніше людина залежить від свого найближчого оточення і під впливом тієї духової атмосфери, яка окружає людину в колі її ближніх, вона формує свій розум, почування й волю. І так уже перші слова рідної мами й батька приносять дитині великий скарб життєвого досвіду та більш-менш скристалізовані поняття про найважливіші правди життя. Таким чином людина приходить на світ і стає вповні людиною тільки завдяки іншим людям, тільки завдяки деякій **людській спільноті**.

Цею першою спільнотою, в якій твориться людина фізично й морально, є **родина**. Родина це перша й основна клітина всіх дальших людських спільнот: громад, племен, народів і націй. Бо і родина в свою чергу не в силі сама одна сповнити всі завдання родинного життя. Родина бо дуже часто не має спромоги дати своїм дітям вищу освіту, заправити їх до всіх вимог життя та створити з них великовартісні й цінні одиниці для людства. Отже й родина приневолена шукати допомоги в інших родин, у громаді, племені, народі і врешті в нації. Словом „**народ**“ означаємо сукупність кровно споріднених родин, зміцнену життєвими зв'язками, спільнотою мови, звичаю, релігії, деякої мистецької культури. І врешті: „**нація**“ це народ із усвідомленою єдністю

і зосередженою волею, яких носієм є один духовий і політичний провід. Нація це збірна індивідуальність із спільною пам'яттю — минулим, і спільними цілями — майбутнім. Нація це найбільша органічна збірнота життя. А родина це найменша жива клітина великого організму нації.

Отже нація виростає силою органічного розвитку людського життя та оперта на самому законі моральної і фізичної спільноти. Ця ж спільнота спирається на єдності мови, культурних і моральних традицій, злучених волею і бажанням жити спільно під одним політичним проводом на певно означеній території. Ось і походження, зріст та життя нації. Є воно, сказати б так, продовженням особистого індивідуального життя, бо ж це середовище, в якому людина приходить на світ, пригортається до життя, збагачує свою душу й тіло пригортаючи собі елементами та при їх допомозі витворює свою особистість, своє глибоке, творче й життєве **Я**. Тож не диво, що людина вже майже інстинктивно любить свою націю, свій край, свій нарід. Тому й зовсім природно людина шукає для своєї нації кращих умовин життя, більшої свободи розвитку, повнішої незалежності та сили.

Це **природні дані** про націю та її життя. Яке ж становище займає **християнська релігія** щодо тих баз національної спільноти? Загально кажучи, релігія ця їх **приймає та скріплює і підносить** до ясного **пляну Божого Провидіння**, пляну, який кожний член національної спільноти повинен шанувати й за ним уповні слідувати.

Християнство перш за все бачить у нації зовнішню форму Божого творчого пляну, вияв Божої волі і, послідовно, явище людського життя, яке вповні заслугує на пошану й глибоку сердечну любов. Дальше бачить людина в цій формі соціального життя певний плян Божого Провидіння, який ми повинні шанувати і якому кожний повинен, із захованням власного права на спасення душі! — цілковито піддаватися. Бо ж створюючи різні нації, Бог призначив кожній із них **певні ділі**, які тільки вони одні можуть сповнити в Божому світі. Отже

працювати для розумного добра нації, це сповняти Божу волю й довершувати сотворення начеб то нашого видимого світа. Вкінці **любити** свій нарід, свій край, свою батьківщину, працювати для її добра й посвячувати для добра її громадян навіть своє життя — це, коли воно обертається в межах Божого закону, тільки слідування за Божим пляном на цьому світі.

Такі обов'язки приписує християнська релігія своїм вірним не тільки супроти своєї держави-нації, але навіть і для такої нації, яка ще своєї держави не має, а є політично залежна від іншої якоїсь державної нації. І супроти такої недержавної нації мають християнські її члени важні обов'язки, бо ж політична незалежність є нічим іншим, а тільки здійсненням уповні прав, які має кожна нація. Отже боротися за таке здійснення це теж обов'язок кожного християнського члена нації. Ці принципи християнської релігії мають велике значення для життя християнських націй, бо становлять — крім природніх основ — найсильніший і найбільш свідомий чинник в історичному розвитку різних християнських націй.

Але, на жаль, не всі християнські Церкви залишилися вірними збереженню тих засад щодо прав націй. Наприклад Візантійська Церква ніколи не піднялася до становища дійсно вселенського, до становища наддержавної і наднаціональної Церкви, отже тим самим не була в силі створити таку загальну внутрішню незалежність для себе самої від Візантійської Держави, щоб змогла формувати взаємини між державою і громадянством. Тим самим Візантійська Церква не змогла виховати своє громадянство до політичної, суспільної й культурної самостійності. Навпаки, Римська Церква створила, вдержала й забезпечила свою органічну незалежність від держави і так ніколи не втратила свого понадплемінного, поверхдержавного, наднаціонального, універсального, правдиво вселенського (католицького) характеру, без огляду на політичні переміни в Римській Імперії, в Європі й у світі. Оце все влегчило та взагалі вможливило Римській Церкві виконання виїмкового в цілій

історії людства завдання: бути не лише невичерпним джерелом релігійно-морального оновлювання людей, але й рівночасно вести й виховувати всі народи культурно й політично. Зокрема, визначаючи державній владі певні межі її компетенції і доводячи до розумних компромісів між потребами й інтересами держави, Церкви і громадянства, Римська Церква навчила всі під її опікою живучі народи національної самосвідомості й політичного самоорудування: невільних підданих кожночасних володарів Римська Церква переробляла в державні нації, які без шкоди для своїх індивідуальностей могли переходити і найтяжчі політичні кризи, міжнародні й внутрішні. Коротко кажучи: коли на Сході через переріст державної влади й недоріст церковної запанував **моністичний** принцип авторитету, то на Заході через рівновагу між тими обома владами розвинувся **дуалістичний** принцип авторитету. Моністичний (нині ми сказали б: **тоталітарний**) принцип гальмував політичне й релігійне життя, другий, дуалістичний принцип посилював їх розвиткові. Моністичний принцип дав обрядові державну величність та храмам зверхній блиск, зате виявив християнського духа, що колись так буйно розцвів був на Сході; його ж місце заступила там мертвецька формалістика. Натомість католицька римська система спричинила, що в розмірно вбогих церквах і при скромних обрядових церемоніях дух християнства ставався постійно глибшим та інтенсивнішим і так створив незрівняну й однуку в історії людства **універсальну** культуру.

Православні Церкви, відлучившись від Католицької, попали в велику залежність від держави, сталися не правилом для держави, а слугою її. Спершу вислугувалися грецьким імператорам-базилевсам і в матеріяльних інтересах Візантійської Держави старалися поневолити Українську Церкву й Державу. За московської ж держави Православна Церква вповні підкоряється московським державним, а властиво парським інтересам. Іван Грозний диктує свою волю Православній Церкві, Петро Перший контролює через свого делегата науку право-

славного Синоду; Катерина II. заявляє, що володарі держав мають найвищу владу в Церкві. Тут зрештою йдуть православні московські царі за вченням основників протестантизму: Лютра, Цвінглі, Меляхтона й Гроціуса, які старалися переконувати своїх вірників, що духовна влада залежить від світської та навчали відомої засади: „чия держава, того й Церква“.

Піддання Православної Церкви світській владі мало жахливі наслідки для прав кожної немосковської нації під Росією щодо їх особистого незалежного життя, бо ж царі розуміли православ'є як єдинодержав'є. Володарі держав, присвоївши собі за наукою Лютра неправно контроль над наукою Христової Церкви, для свого туземного хвилевого інтересу **утотожили права націй із правами держави. Таким чином відмовили політично залежним націям права змагати до державної самостійності;** між тими націями також і нашої, українській. Володарі держав не допустили за тим фальшивим ученням Лютра до навчання вище згаданих правд про права націй і так відібрали національним змаганням один із наймогутніших елементів національної свідомості, щирого й глибокого патріотизму та систематичної праці для політичної незалежності. Тому то Петро Перший так довго не мав спокою, як довго православний митрополит України в листопаді 1708. року не викляв урочисто Гетьмана Мазепу як „національного зрадника“. Петро I. знав, що його збройна перемога над Мазепою не розб'є української душі; тому вжив Православної Церкви, щоб при її допомозі вбити в душах українців національний зрив до свободи.

Це поступування Петра I. дуже характеристичне, бо воно є наче змістом цілої політики Москви, як царської колись, так і сталінської тепер, супроти українського й інших поневолених Росією народів: ужити православної релігії до викорінення ще і в душах природнього й стихійного зриву до свободи поневолених народів. Щопиш у цьому світлі стається нам ясною живлова неаимість Москви царської і сталінської до Української Уніятської Церкви. Це ж бо Українська Ка-

толицька Церква була і є тою, що сильна наукою Христової Церкви голосно вчить своїх дітей любити свій народ, боронити його прав і, коли зайде потреба, покласти життя за волю України. Признають це і самі православні. Ось, нпр., відомий історик-учений, бувший український міністр та професор університету Дмитро Дорошенко, пише (в своїй книжці п. н. „Православна Церква в минулому й сучасному“, Берлін 1940) таке: „Остаточним результатом Берестейської Церковної Унії 1596. року, який виявився аж сто літ пізніше, було те, що вона утвердилася лише на західно-українських землях, головню в Галичині. Тут вона (Унія) протягом XVIII. стол. зреформувала церковне життя, піднесла освітній рівень духовенства, прийняла консервативний характер і в свою чергу зробилася головним **заборолом української народности проти полонізації**. Це вона (Унія) властиво урятувала Галичину від національної смерти. Вона встигла зробитись батьківською вірою й народ до неї кріпко прив'язався... З кругів греко-католицького духовенства вийшло національне відродження галицької України і сама Греко-католицька (уніятська) Церква стала тут за останні часи справжньою національною церквою західно-українського племені“. (Стор. 33). Що ж доперва було б сталося з цілим українським народом, коли б він був залишився в своїй первісній Українській Католицькій Церкві! Чи не були б ми вже сьогодні панами в своїй власній Державі?

На прикладі української Греко-католицької Церкви в Галичині бачимо, що вона вміло поєднує в собі релігійні домагання християнства з національними обов'язками. Бо ця Церква тільки вітка великої Христової Соборної (універсальної) Церкви, яка єдина вміла бути завжди незалежною від тоталітарних неправих домагань володарів та проголошувала завжди незмінно дійсну науку Христа. На ній здійснюються по сьогоднішній день слова Христові: „Правда визволить вас“, слова, що були кличем Шевченка й Кирило-методіївців.

Дійсна Христова Церква вчить найконечніших для розвитку нації речей і вчить їх безкомпромісово й не-

змінно. Отже перш за все **навчає нерозривності подружжя**, яка є конечна для збереження найпершої клітини й основи нації: родини. Далі навчає Католицька Церква, що не вільно абсолютно для ніякої цілі допускати згонювання плоду чи недопускати до народження дітей. Так **зберігає** ця Церква найважливіший засіб сили нації — її **розродову силу**. І врешті навчає ця Церква **любви ближнього та покорі**, цебто двох основ, на яких спирається **міжнаціональна згода та єдність нації**. Оті три чинники, найважливіші для збереження життя нації, не можуть успішно стояти там, де Церква підлягає змінливим, людським тільки, державним чинникам. Другим важним завданням для Української Нації, попри збереження фізичного життя нації, є духове завдання Української Нації, тобто здійснення національно-державної ідеї. **Обидва ці завдання вимагають для свого сповнення українського внутрішнього миру, цебто української політичної й релігійної єдності**. Внутрішній духовий мир, душевне усуцільнення нації, не буде завершене, поки існуватимуть поруч себе дві організаційно роз'єднані українські Церкви. З національного погляду такий розділ небезпечний і ще й тим, що він збігається з колишнім політично-культурним поділом на „галичан“ і „наддніпрянців“. Рана збручанського кордону ще й досі ятриться в українському організмі. З'єдинення українських Церков було б отже остаточним кроком до засипання цього нещасного кордону та остаточним зірванням із Москвою. З того виходячи, кидаємо в тій нашій праці клич: **ОДНА НАЦІЯ — ОДНА ЦЕРКВА**.

По національній катастрофі спричиненій війною, яка завдала нам жахливі втрати, підносимо знову наш прапор, на побоєвищах стягаємо до нього останки розпорошених сил. Мусимо прямувати новим шляхом, бо старий довів нас до краю безодні, мусимо знайти новий шлях, яким зможемо простувати всі разом, бо менше нас тепер, як давніш було.

Дійшли ми до зворотного пункту нашої історії, і не тільки нашої, але й цілої Європи, цілого суходолу,

цілого людства. По упадку націонал-соціалістичної потуги намагається комуністична Московщина даремне скрити поза залізною заслоною свої загрозливі для всього людства большевицькі прикмети. Проте через еміграцію нашу й інших народів на нашім страшнім прикладі світ починає трохи просиплятися зі свого зачаклованого сну та стає готуватися до оборони. Боротьба розвивається, на жаль, у дусі матеріялістичному, по одній і по другій стороні. Бо якось західні кола не добачають у своїм сектанстві того, що тільки перемога ідеальна, перемога в сфері духа правди, зможе єдино перебороти комуністичну потвору. Тільки визволення поневолених московським червоним царством націй, а не нафтові чи інші якісь бізнеси, можуть запевнити світові мир Божий. Боротьба культурного світу проти Москви є отже в першу чергу ідеологічною боротьбою, боротьбою за такі ідеальні права, як м. ін. право на самовизначення націй. Боротьба проти Москви є тепер також боротьбою націй проти антинаціонального большевизму, при чому ясно, що в такій боротьбі **можуть виграти тільки об'єднані в собі нації**. Отже й Українська Нація мусить виступити в цій боротьбі як **одна національна спільнота** під єдиним українським прапором поруч з іншими державами й націями, що творять протимосковський фронт. Ми, українці, мусимо відкинути все, що нас роз'єднує чи лише може роз'єднувати наші національні сили; ми мусимо розвинути все, що може зміцнити лучність окремих частин нашої нації, на наших окупованих червоним наїзником землях і на чужині, по цьому і по тому боці океану.

Кожний чин постає спершу в дусі, а щодлиш потім набирає тіла. Отже й чин визволення нації також, „бо вільного духу не скути в кайдани!“ Так і **наша визвольна акція мусить розпочатися тільки і найперш увільненням національного духу від усіх отруйних впливів Москви**, в усіх ділянках духового життя національної спільноти. Чи деякі противенства, коли вони ще існують, між нашими „східняками“ і „західняками“ не походять у значній мірі з того, що перші піддалися

в деякій мірі московським впливам у ділянці культури й ідеології, а другі, заняті обороною проти Польщі, не доцінювали як слід московської небезпеки? Чи не витворилися в збірній психіці „східняків“ деякі від’ємні прикмети як наслідок примусового відгородження від джерел європейської християнської культури, з яких теж замало користали „західняки“? Чи не була і чи не є Московська Православна Церква і те, що залишилося по ній і в Українській Автокефальній Православній Церкві, чи не є це перешкодою для переважаючої більшості українського народу до щільнішого зв’язку з європейською культурою? І чи не в’яже Українська Католицька Церква українців із Заходом тісніше, не порушуючи при тому найкращих традицій славного українського минулого, а ще й відновлюючи їх?..

Такі й подібні питання хоче навітлити оця праця. Коли ж ці питання і вміщують уже в собі деякі позитивні відповіді, то **буде очевидно вимогою національного розуму й відчуття поставити основне питання про можливість і потребу витворити єдину національну Українську Церкву** шляхом визволення духа українського народу з ярма московської віри та прилучення духа нашої нації до Української Католицької Церкви, єдиної Української Церкви, яка спромоглася витворити й зміцнити впродовж кількох віків свої тверді **національні** основи.

Підносимо тут не питання віри, бо Українська Католицька Церква ніяких нових догм до старої грецької віри наших предків-князів не внесла; до того ж не мені, світській людині, належить займатися релігійними питаннями. А йдеться тут про введення до збірного національного духу тих нових сил, які несе йому віра, коли походить вона з найглибших джерел національного живла, а не накиненого чужинецького примусу.

І врешті, не авторові цієї праці належить почин в обговоренні пильного питання **єдиної Церкви для об’єднаної Нації**. Як забирали слово перед ним, так забиратимуть, звичайно, і по ньому слово українці в об-

говоренні цього питання і з повагою й гідністю, якої воно вимагає. І треба тільки побажати, щоб кожний із тих українців пам'ятав, що кожне наше слово і чин призначені для Батьківщини, перед якою кожний мусить за себе й інших відповідати.

ХРИЩЕННЯ УКРАЇНИ

У своїй „Історії України“ (1949) визначний український історик, Теофіл Коструба, оповідає нам про початки християнства в Україні таке: „Ідучи за Початковим літописом, чи радше за збереженим у ньому пізнішим оповіданням про хрищення України за св. Володимира Вел., уявляємо собі зовсім помилково початкову історію християнства в Україні. Бо в цьому літописі справа змальована так, що, мовляв, перед св. Володимиром уся Україна була поганська й тільки одна св. Ольга »як перла в калі світилася«. А тимчасом воно зовсім не вірно, бо з християнством знайомилися мешканці України вже з дуже давніх часів. Правда, побожна легенда про благословення Київських гір св. апостолом Андрієм постала найраніше в 1070-тих роках, але на українській території існували осередки християнської проповіді вже з дуже давніх часів. Були це перш-за-все грецькі Чорноморські колонії, де християнство ширилося вже в II—III. стол., а далі — територія готів у Добруджі, де було спеціальне єпископство в м. Томі; пізніше готи-християни жили на Кримі й Таманському півострові. Також знаємо, як оповідає один сирійський письменник, що в VI. стол. християнство із Закавказзя поширилося й на північ від Кавказьких гір; у VIII—IX. стол. бачимо християн у Хозарії. Та всі ці осередки ледве чи лишили тривкіший слід серед слов'янського населення України; бодай у Хозарії слов'яни виступають іще як ноторійні погани й тільки в IX. стол. можемо говорити про тривкіші успіхи християнства серед населення України.

„Відносно Києва й Наддніпрянщини загалом, то

тут ширилося головню грецьке християнство. Найближче до грецьких Чорноморських колоній жили уличі й серед них найшвидше почало ширитися християнство — навіть шляхом проповіді. Інакше було з Києвом. Київські купці мусіли знаходитися з християнством у своїх закордонних поїздках як на Сході, так і на Заході: не один купець вернувся додому християнином. Але початки **церковної організації** в Києві положено щойно в 860-тих роках і то вони стоять у зв'язку з невдачним походом Руси на Царгород. Після цього нападу дійшло до замирення Руси з Візантією; перша «з ворога стала приятелем» і прийняла єпископа від тодішнього патріярха Фотія (творця церковного розламу). Не знаємо, чи цей Фотій єпископ виявив якунебудь діяльність, а навіть чи взагалі прибув до Києва; щойно св. патріярх Ігнатій (867—877), що привернув єдність Церкви (грецької з римською), висвятив і прислав до Києва архієпископа, себто самостійного голову Церкви (української), незалежного від патріярха. Як передає пізніша традиція, цей архієпископ працював успішно. Уже з цих скупих вісток про початки Київського християнства бачимо його аристократичний характер — воно шириться серед верхівки. Дальшою признакою цього християнства був його грецький характер — слов'янський обряд щойно творився тоді в Панонії — і орієнтація на Константинопільського Патріярха. Та це християнство, мабуть, глибше не закорінилося серед руської суспільности й пізніші князі та їх дружина (Олег) ширі погани.

„Царгород не був єдиним джерелом українського християнства, а коли був ним загальом, то слабким. Українська суспільність не тільки що не чулася добре при грецькому характері цього християнства — це перепона дургорядна — але відчувала його неприємно і з інших оглядів. Завмираюча грецька Церква, яка невдовзі зовсім у роз'єднанні омертвіла, не йшла вже із запалом голосити євангеліє серед варварів, як це робила Католицька Церква. Поневолена світською владою грецька Церква сталася майже вповні урядовою силою візантійського імператора. У Візантії витворилася своєрідна наука: цілий

світ мав підлягати грецькому (чи, як вони називали: ромейському) цісареві, **а прийняття християнства в Царгороду означало політичне підкорення імператорові.** Ясно, що при такій мегаломанії греків мало було охочих приймати від них християнство, бо ж це рівнялося політичному поневоленню; найкраще видно цей характер візантійського християнства по Болгарії. На щастя серед заскорузлого й розполітизованого візантіїства тіла ще іскра апостольської ревності в братах-монахах „Святої Гори“, монастиря на Олімпі коло Царгороду, — св. слов'янських апостолах **Кирилові й Методієві.** Хоч самі з походження греки, св. брати мріяли здавна про місію серед поганських іше тоді переважно слов'ян. Св. Кирило приготував слов'янську азбуку і поспішно скористав із записин Панонських князів, щоб ширити в них віру в слов'янському обрядові (863). Св. Кирило переклав найважливіші богослужбові книги, а св. Методія сам Папа висвятив на Моравського архієпископа й на цьому пості Святий витривав аж до смерті (885), не зважаючи на тяжкі перешкоди з боку німецького духовенства. Св. Методієві підлягали як місійні терени всі слов'янські землі; він і вислав проповідників християнства до тих країв. Сліди проповіді учнів св. Методія бачимо на території горішнього Повисля й на західно-українських землях. На цих останніх ширилося християнство в слов'янському обряді й по ідеології католицьке, виразно зв'язане з Апостольським Престолом. Із тих часів, кінця IX. й із X. стол., починаються зв'язки галицького Посяння з Перемишлем і Побужжя з Белзом і з краями Великоморавської Держави, які пізніше продовжуються як зв'язки з Чехією. Тут і слід шукати початків західних елементів в українському християнстві й ідеології нашого християнства, такої відміної від візантійської; впливи учнів св. Методія вможливили на українських землях і пізнішу перемогу слов'янського обряду в Україні, якого візантійські греки вже не могли усунути. Так то Україна дістала добре джерело слов'янського й католицького християнства від св. братів і їх учнів; пізніші болгарські впливи вже тільки зміцнювали й продов-

жували почате з Панонії діло. Західньо-українські землі були носієм рідного християнства.

У договорі князя Ігоря з Візантією згадується про „русь, що охристилася“, і то на першому місці, перед поганами. Ця „русь“ мала в Києві церкву св. Іллі пророка, а правдоподібно й інші церкви. Це вказує щераз, що християнство в Україні існувало вже давно перед офіційним хрищенням за св. Володимира. На жаль джерела не говорять про київських єрархів у Х. стол. аж до княгині Ольги, яка на опорожнений київський архієпископський престіл запрошувала єпископа з Німеччини. Не маємо ніяких натяків на якесь переслідування християн у Києві — ні в IX., ні в Х. стол. і тому не дивно, що навіть серед Ігорової дружини стрічаємо поважне число християн. Тільки на цьому тлі можемо вияснити охрищення княгині **Ольги...** Первісне поганство Ольги оправдується її походженням із варязького роду. Зате довший побут у Києві, пізнання християн і Христової віри зблизька, підготували нашу княгиню до прийняття надхнення охриститися. Сучасне західньо-європейське джерело й пізніша київська традиція говорять, що кн. Ольга охристилася в Царгороді, (це сталося в 954. р.), але це не вірно: св. кн. Ольга була в Царгороді лише в 957. р. і то цілком не з метою там урочисто христитися. Добре поінформований про руські справи цісар Константин, сучасник Ольги, оповідає про прийняття її в Царгороді, якраз у тому часі, коли вона нібито мала там прийняти християнство; та цей цісар не тільки не згадує нічого про її хрищення, але ще й виразно говорить, що з кн. Ольгою був її священник (духовник) Григорій. Ясно також, що св. Ольга не мала нічого спільного з роз'єднанням (схизмою), яке впрочім тоді було здавлене і в самій Візантії. У два роки після своєї подорожі до Царгороду (959. р.), кн. Ольга звернулася до німецького цісаря Оттона I. з проханням прислати до України єпископа. З того бачимо, що наша княгиня хотіла завести зорганізоване християнство в Україні не з Царгороду, а з римо-католицького Заходу. Літопис перекazuje, що її прийняли в Царгороді без такої пошани,

якої вона чекала, і уражена княгиня відвернулася від гордих ромеїв. У Німеччині справді висвячено на єпископа монаха Адальберта й у 961. році вислано його до Києва; але якісь перешкоди не дозволили йому дійти до нашої столиці й він мусів вернутися додому. Можна догадуватися, що причиною невдачі св. Адальберта була поганська реакція, яка підняла голову разом із вступленням на київський престіл князя Святослава Ігоревича...

„По цілому поведенні кн. **Ярополка** як володаря Київської Держави бачимо, що він був зовсім неподібний до свого батька Святослава. Вихований у Києві під впливом своєї бабуні, християнки Ольги, Ярополк не був такий далекий від св. віри, як його батько. Може бути, що саме й тому й вибрав його на київського князя Святослав... Не знаємо певно, чи Ярополк охрестився, хоч дещо промовляє на користь тієї думки: знаємо про зносини Ярополка з Німеччиною, а крім цього пізніша традиція донесла навіть вістку про охрищення київського князя менш-більш у тих часах. Оскільки йдеться про зносини України з Німеччиною й характер цих зносин, то помітне в українській традиції княжої доби означування всіх католиків як німців («прийшли німці від Папи» — пише літопис). Це значення виводиться в нас як із Кирило-методіївської традиції, так і з дійсних обставин. Слов'янські місіонарі в Панонії застали там проповідників християнства в латинському обряді німецької національності й тому латинників загалом стали називати німцями. Так називали їх також, за традицією, і в нас. Але були й фактичні основи в нас для цієї назви. Бо не тільки місія св. Адальберта, але й пізніші католицькі місіонарі в Україні були як раз німці. Зокрема ядро виступає такий характер українсько-німецьких зносин у часах Оттона III., на переломі X—XI стол., коли цей могутній і просвічений цісар Німецької Імперії постановив наворотити слов'ян на християнство. Отже, для нас можна йти далі.

Німецькою мовою писалися літературні твори, лінійних з

„Християнського Ярополка заступив поганин Володимир (979). Вихований у погансько дружинному оточенні непривітної півночі, Володимир перейнявся наскрізь поганством і дружинним світоглядом. Та крім того Володимир не був людиною байдужою до найважливішої справи, яка хвилює людське серце — до справи віри. Він не належав до типу індіферентних поган, а радше до тих, які вперто й консеквентно проводять у життя те, в чого правду повірили. Тому в початках Володимир виявив себе поганським фанатиком. Перед очима Володимира Великого стала на весь ріст проблема споєння й удержання його імперії. Як поганин він старався свого роду релігійним синкретизмом створити моральний осередок для своєї держави. У тій цілі Володимир у політичному осередку держави, в Києві, поставив ідоли богів, і то не лише панівної верстви, а збираючи їх з усіх, навіть неслов'янських, країв своєї держави. Так мали всі племена бачити в Києві свою „Мекку“ — крім політичного ще й релігійний центр... Володимир виявився ревним поганином: він поставив у Києві коло княжого терему ідоли богів, серед яких найстаршим був Перун, бог грому, а також головне божество поганських варягів. Повертаючи з воєнних походів, Володимир-поганин офіційно з цілою дружиною приносив жертву цим божкам; раз як кривава дань для цих божків згинули перші українські святі мученики, варяги Тур (Теодор) і його син Іван. Справді годі вже було йти далі у вибраному напрямі: жадні крові поганські божки дістали свою жертву і, звичайно, мали діставати її на майбутнє. Та це була кров мучеників Христових, яка надарма на землю не паде. Ось зворотна точка в політиці Володимира Великого, хоч може він собі цього й не освідомлював; ось розпуття, де треба було рішитися про вибір дальшої дороги.

„Не зважаючи на всі свої поганські настрої та змагання, які кн. Володимир виніс із дружинного оточення в північному Новгороді, він усетаки врешті став кийвським князем — опинився в столиці України. А тут не тільки представники суспільности з-поза дружини, але

й самі дружинники в поважному числі причислялися вже до християнства. Одне пізніше джерело, скандинавська саґа, оповідає нам, що в часі Володимира Великого в Києві був єпископ Павло, з походження швед, але свячений у Царгороді. Ця вказівка цілком імовірна, бо знаємо, що вже й раніше були в Києві єпископи. Християнське середовище Києва мусіло ділати на розумного, геніяльного князя, який мусів бачити перевагу християнства над поганством. Та це не схилило б поганина до залишення свого змислового життя, бо ж християнська віра для поган — це юродство, як це зазначив ще св. Павло. Треба було чогось особливого, і то дуже сильного, що потрясло б цілу істоту поганського володаря і схилило його до зміни віри. Звичайно припускається, що Володимир Великий із політичних оглядів прийняв християнство й завів його в своїй державі. Це пояснення мусимо відкинути, бо воно ніяк не відповідає дійсності. Сучасні й близькі до часів св. Володимира джерела, свої й чужі, цілком згідно з собою пишуть, що охрищення нашого князя сталося під впливом місцевих проповідників і особливого просвічення ума. Це саме ми мусіли б вибачити, виходячи від самої вдачі Володимира: змисловий поганин і фанатик поганської релігії не міг так легко перейти до іншого релігійного табору, який вимагає якраз умертвлення змислів і відкинення старих богів. Тим більше мусимо прийти до цього висновку, що якраз поганам християнська віра з її проповіддю мира й любови виглядає на заперечення можливості вести війну. Поганин не міг з'ясувати собі тонкої різниці між справедливою й несправедливою війною. Коли це все взяти на увагу, дійдемо до єдиного можливого висновку, що спонукою до хрищення св. Володимира було сильне моральне потрясання цілої його істоти, потрясання, яке із завзятого поганина зробило його окрасою християн — Святим.

„Як вияснено сьогодні вже зовсім певно, традиційне оповідання про хрищення Володимира Великого й України, оповідання, яке зберіг наш найдавніший літопис, не має ніякої історичної поваги. Складене воно

пізно, бо вже на початку XII. стол., а до того перейняте наскрізь грецькими тенденціями... Сьогодні мусимо вже користуватися зовсім іншими джерелами, щоб дістати правдиву картину цього найважливішого моменту історії України. У науці існує головню дві теорії про походження українського християнства, чи радше про заведення церковної організації в Україні. Одна теорія, яку можна б назвати традиційною, вважає, що св. Володимир охрестився в Корсуні (дехто думає, що й у Києві), а церковну єрархію — митрополита й єпископів — узяв із Царгороду. Друга теорія (висунув її московський православний учений!) каже, що митрополита й єпископів св. Володимир узяв із Болгарії, де тоді був патріарх у м. Охриді. Врешті крім цих двох найбільш поширених теорій, існує ще й третя, за якою св. Володимир охрестився в латинському обряді і єрархію взяв безпосередньо з Риму; та це останнє припущення найменш поширене. Кожна з цих теорій має за собою деякі дані, але їх не вистачає на беззастережне підкріплення якогонебудь із тих здогадів. **Джерела не подають нам даних про те, щоб св. Володимир узяв єрархію чи то з Візантії, чи то з Охриди.** Наш літопис нічого не говорить про те, звідки св. Володимир узяв єрархію. Літопис каже лише, що з царівною Анною приїхали священики. Зате в дальшому оповіданні літопис говорить про єпископів (Іпат. раз: єпископ), але не про митрополита... Також візантійські історики, які пишуть про подружжя св. Володимира з Анною, не знають нічого про висилку єрархії з Царгороду до України... Таксамо, як у передволодимирських часах, так і за св. Володимира виступають у Києві єпископи й архієпископи: це згаданий уже варязький єпископ Павло, а далі архієпископ Іван. Словом: ніякі певні, автентичні джерела не говорять нам про заведення митрополітальної організації в Україні князем Володимиром Великим; знаємо тільки про київського архієпископа, і ні про одного дієцезального єпископа поза Києвом. Цим розв'язується питання про українську єрархію за Володимира Великого зовсім просто: **св. Володимир не впровадив митрополітальної ор-**

**ганізації Української Церкви, задовольняючись київським архієпископом, якого престіл був обсаджений уже по-
верх сто літ перед хрищенням нашого князя.**

„Що торкається особистого хрищення св. Володи-
мира, то воно відбулося за вказівками місцевих джерел
у Києві, на всякий випадок не в Корсуні, як цього хоче
літописне оповідання. Вагання нашого князя, котрих
причиною було його давніше життя й konieczність піти
за правдою, яку пізнав, розв'язався завдяки зовнішнім
обставинам: загрожені бунтом свого полководця візан-
тійські імператори приневолені були впокоритись і звер-
нутися по військову поміч до руського князя. Володи-
мир Великий поставив тверду умову: він домагався за
воєнну допомогу руки царівни, сестри імператорів, Анни.
Поставлені перед можливістю втратити престіл, або від-
дати сестру за „варвара“, імператори вибрало це остан-
нє й вислали Анну в Русь. Єдиною умовою було, що
Володимир охреститься. Тоді скінчилося вагання нашо-
го князя: він зрозумів провіденціональне значення цих
зовнішніх обставин і прийняв хрищення. Таким чином
відбулося особисте хрищення св. Володимира. Тоді наш
князь, очевидно, не міг уже терпіти, щоб його діти
й найближче оточення потопало в поганських блудах.
Він охрестив синів, а також зарядив хрищення киян.
»Хто не вийде на ріку, не буде мені милий«, — так пе-
редає заклик князя до своїх підлеглих пізніше літопис-
не оповідання. З цілої нашої традиції бачимо, що хоч
св. Володимир охрестився під впливом київського хри-
стіянського середовища, то поширював християнство у
своїй державі згори, своїм авторитетом. »Бо було його
правовір'я споєне з властю«, — як характеризує Воло-
димира пізніший письменник Іларіон у 1037. р. Щоб
поглибити знання християнської віри серед суспільно-
сти, Володимир завів перші школи, де навчали боярських
дітей засад релігії, а ревніших із них приготавлювано
до обняття вищих єрархічних становищ. І коли син Во-
лодимира, Ярослав Мудрий, завершив церковну органі-
зацію заведенням митрополії та заснуванням нових епи-
скопських катедр, то правильно міг про нього сказати

літописець: »Це так, як би хтось землю розорав, другий засіяв, а інші жали хліб безтурботно, так і цей (Ярослав): бо його батько Володимир розорав і зм'ячив землю, себто просвітив хрищенням; цей же засіяв книжними словами серця вірних людей, а ми жнемо, приймаючи книжне вчення«. Щойно звільна промінювало з Києва християнство на провінцію. Саме хрищення Володимира сталося в кінці 987. року, а десь незабаром після того охрищено й киян. Це загальне хрищення можемо датувати з великою правдоподібністю 989. роком.

„Якою ідеологією перейняте було старе українське християнство? — це питання хвилює дослідників історії України і зокрема істориків української Церкви. Деякі з них раді б у старій Україні бачити церковну ідеологію цілком таку саму, як у Візантії. Українська Церква, на їх погляд, жила одним життям із грецькою Церквою, »думала разом із нею«. Інші знову твердять, що до початку XII. стол., себто до міцного утвердження грецьких митрополитів в Україні, наша Церква була ідеологічно сповна із Західною; щойно пізніше заіснувала в Українській Церкві роз'єднана з Римом візантійська ідеологія. Одне і друге твердження не має джерельної основи і — хоч як це дивно — навіть не було джерельно простудіоване! Тимчасом протягом існування цілої княжої української державности ми помічаємо єдність у релігійному світогляді українців, себто, що зовнішні впливи не змінили основ українського релігійного думання. Не було те думання подібне ні до ідеології відлученого від Риму Царгороду, ні до римо-католицького Заходу, де тоді дуже швидко й інтензивно розвивалася релігійна думка (схолястична філософія). Це було цілком своєрідне наставлення: українець-християнин не признавав, що Христова риза роздерта і вважав усіх християн за приналежних до одної вселенської Христової Церкви. Отже це була ідеологія Вселенської Церкви перед роздором, перед відлученням від Риму. Не диво, що саме в Україні збереглася така ідеологія. Адже ж наше християнство подекуди старше навіть від першого роздору церковного (за Фотія). Бо ж крім візантійських

впливів діляли на Україну й римо-католицькі. Всі християни це Божі діти, всі мають однакове право на спасення, всі живуть у Христовій Церкві, якої видимим головою є римський Архієрей. На потвердження цього мали українці і св. Письмо і традицію як східню (зокрема св. Івана Золотоустого, дуже популярного в Україні, а який у кількадесятьох місцях своїх творів говорить про примат св. Петра!), так і західню. Слід зазначити, що грецькі єрархи пізніше старалися нав'язати українській суспільності свою нетерпимість і фанатизм у відношенні до латинян, але це їм не вдавалося; не лише князі, бояри й інші світські українці, але навіть єпископи з українців мали ідеологію невізантійську. На цьому тлі зрозуміємо характер нашого християнства за Володимира Святого. Він зносився з Апостольською Столицею, одержував від неї духовні дари (мощі католицьких Святих), а католики зате вважали його за свого (св. Брунон із Кверфурту 1007. р.). Отже з документів, якими розпоряджаємо, виходить зовсім недвозначно, що в часах св. Володимира українське християнство зовсім не було настроєне по візантійськи; а що вже казати про думку тих, які хотіли би бачити в тодішній Україні церковний роздор!" (Про ті справи більше в працях Т. Коструби п. н. „Нариси з церковно-релігійної історії України IX—XIV. вв.“ і „Віра наших предків“ [„Науково-релігійна ідеологія в княжій Україні“] та А. Соболевського п. н. „Год крещенія Володимира“, „Памятники древне-русской литературы, посвященные Владимиру св.“).

„У внутрішньому житті держави кн. Володимир, (який жив іще по охрищенні 25 літ), старався християнізувати всякі прояви суспільного життя. А треба було в цій ділянці дуже багато зробити: адже ж ціле суспільне життя, зорганізоване норманськими князями й дружиною, носило на собі явне тавро поганства... Володимир старався злагіднювати брутальні поганські закони. Справа була в християнізації дружинного життя, а це була подекуди найтяжча справа: це ж треба було брутальних вояків підкорити лагідним законам християнської релігії. І тут св. Володимир знайшов дуже добрий

спосіб, бо з бенкетами дружини, які колись були ціллю самі про себе, сполучив тепер харитативну діяльність — закликав на свій двір убогих, щоб їх поживити, а іншим то й посилав харчі додому. У державній раді засідали тепер і церковні достойники — єпископи... Участь духовенства в державній управі й ідеології держави зазначилася перш за все тим, що як сама держава, так і її володар дістали вищу санкцію. Коли раніше в поганських часах, єдиним оправданням держави з погляду панівної верстви було зібрання по змозі більше данини з підбитого населення, яке ця ж верства боронила просто як свій інвентар, то тепер появляється поняття справедливості суспільного устрою як обов'язку держави, на чолі якої стояв князь із ласки Божої. Це момент найбільш переломовий у державній ідеології; завдяки йому Українська Держава стала християнською державою, якій уже не було повороту на давні поганські рейки. Вирішування різних справ давнішими методами покінчилося без вороття. Це буде мати далекосяглий вплив у дальшому державному житті України“.

Усобиця між Святополком Окаянним, який по смерті св. Володимира хотів поганськими методами об'єднати державу має теж переломове значення в історії Української Держави. „Християнська тодішня суспільність осудила поганські методи об'єднання держави... зокрема ж смерть святих князів Бориса і Гліба, була провіденціональним знаком, що не слід уже християнським володарям користуватися брутальними поганськими методами. Великі чуда, якими прославилися оба святі князі, хутко спричинилися до їх канонізації, а провів її з власного почину, повідомивши про те князя Ярослава, архієпископ Іван, який був діяльним уже за св. Володимира. Не лишалося отже володарям України нічого іншого, як на фундаменті цих святих із княжого роду, як їх називано — мучеників, заснувати новий християнський порядок наслідства княжого престолу.

„Можемо сміливо сказати, що св. Володимир провадив як київський князь у точному цього слова значенні національну політику: з одного боку він старанно

уникав узалежнення від Візантії на церковному полі, тому не заводив у своїй державі підлеглої грецькому патріархові митрополії, а з другого боку старанно ви-збувався варягів, що хотіли цілком беззастережно панувати в Руській Державі. Також у сфері закордонних зносин наш святий князь мав повну свободу й нічим не хотів себе в'язати. Він зноситься з Апостольським Престолом та одержує звідти моці Святих — зовсім не зважаючи на відновлений сучасним йому патріархом Сергієм роздор грецької Церкви з Римом, роздор, у якому вийшов такий яркий і визиваючий Рим факт, як канонізація Фотія! Як головний осередок церковного життя, себто головний столичний храм, була призначена за Володимира т. зв. Десятинна церква, збудована в 990-тих роках, яку на західний зразок удержував св. Володимир із десятини свого майна. Храм цей, посвячений Успенню Пресв. Богородиці, мав також побічну назву — церкви св. Климента, бо там зложено привезену з Риму голову цього святого папи“. Так пише нам історик Т. Коструба про прийняття й утвердження християнства в старій Україні, пише на основі стислих дослідів за останніми вислідами історичної науки, бо його історія сперта на історіографічній літературі аж до 1942. року включно.

Що основник великої з'єдиненої Руської Імперії, св. Володимир, не був для візантійців добрим „православним“, на те вказує хоч би такий факт, що в 1038. р. царгородський патріарх Теопемпт рішуче відмовив проханню Української Церкви — канонізувати князя Володимира. Не була також тоді й наша Церква правовірна в грецькому значенні: коли в 1051. р. на київський митрополичий престол із волі нашого князя Ярослава Мудрого та народу вибрано вченого та праведного монаха-українця Іларіона, то царгородський патріарх того вибору не затвердив, а назначив на київський митрополичий престіл єпископа-грека. Уражена тими двома вчинками Візантії наша стара київська Русь зірвала церковну спільноту з Візантією та не уступила навіть тоді, коли грецький патріарх загрозив Українській Церкві анатемою! Той церковний канонічний розрив поміж

Києвом та Візантією тривав від 1051. до 1055. року. **Отже в часі, коли в Царгороді постала велика схизма: зрвання з Католицькою Церквою року 1054 за патріярха Керуларія, в тім самім часі Українська Церква була в розриві з грецьким патріярхом.** Значить: наші Церква не прийняла тоді грецького роздору з Апостольським Престолом. Коли послали тодішнього Папи Лева IX, кардинал Гумберт де Сільва Кандіда, кард. Фридрих Льотаринський та архієпископ Петро з Амальфі, дня 16. липня 1054. року зложили екскомунікаційну буллу на престолі св. Софії в Царгороді, то грецький патріярх Керуларій викляв їх разом із цілою західною Церквою. Отже ті самі папські послани поверталися назад до Риму з Візантії **через Україну** та були в Києві святочно прийняті народом, духовенством і князем Ярославом Мудрим. У Києві ті, викляті грецьким патріярхом, папські католицькі послани затрималися в гостині в нашого князя більше як цілий рік та служили свої католицькі Служби Божі **в нашій церкві** св. Софії. Тут у Києві папських легатів дігнало посольство грецького імператора, Константина Мономаха, котре зажадало від тих послів оригінального тексту папської екскомунікаційної буллі, яку в міжчасі Керуларій пофальшував: так можна було доказати грецьким послам, що „візантійський папа“ Керуларій іще й фальшивник документів! (Пор. „Труди Проф. Московского Университета им. Суворова“, Москва 1904., стор. 112). У наших джерелах нема найменшого сліду про якунебудь співучасть старої київської України в роздоровій акції царгородського патріярха Керуларія проти Риму. Ні наш літопис, ані наші письменники того часу не згадують ані словом про доконаний та добре їм відомий церковний роздор! **На царгородському синодальному акті анатемі проти римської Церкви нема підпису київського митрополита!** Всі ті факти свідчать виразно про те, що **Українська Церква з роздором Керуларія не тільки не солідаризувалася, але ще й виразно стояла на католицькому становищі.**

Наші князі та княгині дружилися в тих часах, уже по грецьким роздорі, з католицькими князями та кня-

зівними інших націй. Ось нпр. княжна Збислава, донька кн. Святополка, дістала дозвіл на вінчання з польським королем Болеславом III., католиком, не від царгородського патріярха, а від папи Пасхаліса II. в 1103. році. Візантія постійно виступала з обуренням проти таких фактів солідарности наших князів із папою та грозила анатемою; але наші князі мало що собі з того робили: упродовж XI. і XII. століть можемо ствердити 20 таких подруж наших, ніби „православних“, князів із католицькими членами різних чужих королівських родів. Усі ті подружжя відбувалися, помимо спротивів Візантії, без переходу сторін одного віровизнання на друге саме тому, що тодішні українці з одного боку, а Рим із другого не вважали тоді українського віровизнання за некатолицьке, а тільки за одну і ту саму віру одної Вселенської Церкви Христової. Духовенство старої України, ніби православне, та духовенство Заходу католицьке, вважали себе за канонічно спільно об'єднаних, не дивлячися на роздор поміж Візантією і Римом: той роздор уважали тоді в нас за чисто грецьку, а не українську справу. Нпр. полоцькі князі 1184. року дозволили католицьким монахам-августинцям христити та душпастирювати поміж поганями, які жили ще тоді в цьому князівстві. 1228-го року католицькі монахи-домініканці будують церкву Пр. Діви Марії в Києві. Паломництва старої київської України до Риму та до м. Барі в Італії, де спочивали мощі св. Ніколая, Мир-Лікійського чудотворця, продовжувалися і по роздорі грецької Церкви з Римом та тривали аж до часу татарської навали в XIII. стол., яка перешкодила їм уже просто фізично. Ще рік до татарської навали 1240. р., українська полоцька княжна Євфросинія, яку Православна Церква почитає за Свату, померла підчас свого паломництва в Римі 1239. року і була там похована. Видно, що й та **свята** українська княжна вважала Рим не за виклятий, а за святий, коли йшла до нього на прощу. Ясно, що свята українська княжна мабуть добре знала, якої вона віри, католицької чи православної.

Зв'язок України з Римом не переривався і тоді,

коли вже в Україні скрізь були православні грецькі єрархи. Ось нпр. на Вселенському Соборі в Ліоні 1245. року брав участь „руський“ архієпископ Петро Акерович, бувший монах із Берестова, родом українець, дипломат та письменник. У тому ж часі наші князі Данило та його брат Василько, як пише тодішній папський посол Пляно Карпіні, „нарадившись із єпископами та іншими достойними людьми... **одноголосно** відповіли нам, що хочуть папу вважати своїм зверхником і батьком, а святу румську Церкву зверхницею й керівничкою...“ Як відомо, той же самий Данило став опісля королем і з рук папського посла прийняв королівську корону в Холмі.

Не можемо тут писати історичної розвідки про те, що ідея церковної злуки з Римом тягнеться постійною ниткою через усю історію України. Та вже з наведених фактів досить ясно виходить, що Україна не була задавна в розриві з Римом і коли опісля через монгольське лихоліття втратила близькі зв'язки з Римом, то проте ніколи злуки з Римом не випиралася. **Ідея злуки з Римом, ідея Унії, органічно й нерозривно злучена з напрямом і духом всієї української історії, навіть із самою національною ідеєю нашого народу.** Признав це навіть православний родом публіцист, др Дмитро Донцов, у своїй статті „Нарід бастард“, надрукованій іще в 1917. р. в тодішнім журналі УСС „Шлях“. Цеї правди не може заперечити і той факт, що в минулому частина українського громадянства більш або менш пристрасно поборювала ідею Унії, або те, що ще й сьогодні в цьому напрямі через незнання історії й подібне панує багато упереджень, непорозумінь та трагічних помилок. Поправді, то всі невдачі Унії, яка є властиво нічим іншим, як Українською Національною Церквою, всі ті невдачі потягали за собою невдачі Української Нації, часто катастрофальні, і вся українська історія за все своє тисячеліття не виявляє ні одного такого моменту, в яким церковно-культурний розрив із Заходом увінчався б для нашої нації якимись **тривкішими** національними користями. Ідея Унії була щасливою, хоч на жаль добре невикористаною необхідністю нашої української історії.

Навпаки було в історії Московщини. Коли з ласки татарських ханів москаль Іван Калита (1328—1341) почав організувати московську державу, то московська Церква зразу ж вступила в безпосередній зв'язок з фанатичною ненависницею Риму, Візантією. І це мало для московської церковної ідеології велике негативне значення: вона наскрізь перенялася духом візантійської ненависти до Риму. Коли 1453. року турки здобули Царгород, а в 1472. році московський володар, Іван III., оженився з небогою останнього грецького цісаря Константина Палеолога, то Москва приймає на себе візантійську гордість та починає вбирати на себе смішні претенсії „третього Риму“. Звичайно, до покращання зносин із дійсним Римом це не причинилося: варто згадати, що папа не визнав царем Івана Лютого.

Те все, що єднало Україну з Півднем і Заходом Європи, то теж і мусіло логічно відокремлювати її від Москви, яка від самого свого початку поставилася до європейських впливів наскрізь вороже, і в релігійній і в інших ділянках. Християнську віру України Москва вважала — особливо щодо її духового змісту — за чужу, іншу від московської, що — при фанатизмі Москви — було рівнозначне з ворожістю. Дуже характеристичним для того є нпр. похід Івана III. проти Церкви в Новгороді, яка втримала була елементи і прикмети перебрані з Києва, про що буде мова пізніше. І це зовсім зрозуміло. Віра, прийнята Володимиром Святим, знайшла на далекій Суздальщині цілком інше середовище, ніж на старій Україні. Культурні надбання України з Півдня й Заходу були зовсім чужі московській Півночі, якої населення мало до того ще й значні фіно-монгольські домішки. Нова віра, принесена з радісного соняшного Півдня, не мала майже нічого спільного з попередніми поганськими понурами віруваннями. Отже християнську віру прийнято в Москві наскрізь формально, обрядово, не духово, а цілий християнський світогляд лишився для московського населення чужим і духово незрозумілим. Влада Києва вже фактично не сягала так далеко на північ, раз з огляду на противенства

між окремими князівствами, до того ж Київ мусів постійно боронитися проти мандрівних степових напасників зі сходу. Татарська навала прийшла також на Москву раніше, ніж християнство могло закорінитися глибше в душах москвинів. По зруйнуванні Києва татарами християнство на Московщині попростувало зовсім власним шляхом, наскрізь незалежним від київських впливів. Протягом тієї доби витворилися очевидно основні складники й прикмети московського християнства. Куди пішов і до чого дійшов його розвиток, можна було вже бачити в часі панування Івана III. і IV. Лютого. Цей розвиток не змінився ні трохи й пізніше, навпаки: в добі „великих реформ“ Московська Церква остаточно устійнила свою бюрократичну організацію і свій службовий дух.

Перенесення осередку української державности з Києва на захід зблизило очевидно Українську Церкву ще більше до Європи й римської столиці християнства та остаточно відокремило її від Москви. Свідчить про те з одного боку прийняття королівської корони з папських рук королем Галицько-волинської Держави Данилом, далі — прислання королівської корони папою для Юрія I.; з другого ж боку висвячення царгородським патріярхом у 1303. році митрополита для нашої Церкви з осідком у Галичі, зробило її знову податливішою на грецькі політичні впливи та зближало її знову в бік Москви. Тяжко очевидно сказати, в якій мірі політичні противенства нашої Держави до Польщі й Угорщини спонукували володарів Галицько-волинського Королівства ставитися несприятливо до плянів канонічного підпорядкування Української Церкви Римові; можна висловити оправдане припущення, що відмови їх мали під деяким оглядом фатальні наслідки для долі української державности упродовж наступних віків. Вплив української культури, а зокрема Церкви, на керівні кола Литовської, а фактично Українсько-литовської Держави, були, як відомо, дуже значні. Отже, коли б Українська Церква вже в початках XIV. стол. була прилучилася до Риму, то католицька віра прийшла б на Литву не через

Польщу, а через Україну. Чи прийшло б через те пізніше до об'єднання українсько-литовських земель із Польщею, чи ні, це вже інше питання, навіть зовсім другорядне. Головне ж те, що католицтво не було б тоді засобом для поляків до відривання української провідної верстви від нашого народу та до польщення України. Релігійний чинник не завогнював би тоді тієї фатальної українсько-польської боротьби, яка пізніше довела до розбиття Польщі та до поневолення і поляків і українців Московою.

Без порівняння фатальнішим був спротив переважної частини керманічів Української Церкви пристати до Берестейської Унії в 1596. році. Що вони кермувалися при цьому, на жаль, зовсім хибно зрозумілими потребами оборони проти польщення, те можна з'ясувати, звичайно, недостатчею політичної далекозорости. Небезпека польщення була безпосередньою, Московська ж Держава починала щотільки творитися і її хижацтво не виявлялося ще настільки виразно, щоб можна було його боятися. Московська віра була тоді для України цілком чужою й далекою. Натомість Польська Держава сягала в початку XVII. віку верхів своєї могутности. Великий, чи може найвизначніший військовик України, Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, набув Україні велику славу своїми походами проти Криму й Туреччини та спромігся впорядкувати на якийсь час українсько-польські відносини, набуваючи Україні широку автономію. Нелад, викликаний на Московщині десятками років лютого царювання Івана IV. та вбиття його малого сина Дмитрія, відомі в московській історії під означенням „смутного времени“, спонукали польського короля Жигмонта до справді геніального в його далекосяглості плану: зліквідувати московську загрозу, посадивши на московський престіл королевича Владислава та втягнувши цим Московщину в обсяг політичних впливів Польщі. Війни між Московщиною і Литвою, а потім і Польщею, тягнулися майже безупинно, особливо ж підчас панування Івана Лютого, та при найбільш чинній, звичайно, участі українських козаків проти Москви. Виходить, що

великої спільноти віри козаки тоді ще з Москвою не відчували... Коли самі польські сили не вистачали, щоб здобути Москву, а московські маси, що постійно напливали, загрожували оточенням самого королевича, прийшло козацьке військо під проводом Гетьмана Сагайдачного: москвинів відкинуто, але й Польща мусіла припинити невдовзі похід проти Москви.

Злагіднення українсько-польських відносин, досягнуте Сагайдачним, тривало, на жаль, дуже коротко. Протипольські повстання в Україні та й урешті війна Хмельницького з Польщею створили найбільш несприятливі умовини для поширення ідеї злуки Української Церкви з Римом. Таким чином не стало в Україні тоді тієї духової сили, того могутнього руху, який зміг би був врятувати державу Богданову від ганебного клича в Переяславі: „Волимо під царя московського православного“. Не впало б тоді від нього на український народ прокляття Переяславського „договору“, яке лежить могильним каменем на нас і досі! Коли б цілий український нарід, а не лише одна його частина, був українсько-католицьким, то напевно не знайшлося б у ньому стільки здеморалізованих чи просто куплених московськими грішми й обіцянками елементів, які, користаючи з тимчасового знесилення України по довгій війні з Польщею, спромоглися пхнути козацьку старшину до московського ярма.

Справжньою гіркою іронією історичної української долі було те, що Москва як була тоді, так і залишилася остільки ж „православною“, як є вона тепер „соціалістичною“. У дійсності ж була українська православна віра тоді своїм духовим змістом без порівняння ближчою не лише до українсько-католицької, але навіть до Римо-Католицької Церкви, ніж до того бюрократично-імперіялістичного псевдохристиянства, яким було й залишилося московське „православ'я“. Але знати й розуміти цього український нарід, відокремлений цілком понад два віки від Москви, звичайно, не міг.

Сумний і безмірно трагічний досвід Переяслава, саме ім'я якого мусіло б зникнути й бути стертим із

пам'яті українського народу, доводить, що не можна вилучити з сукупності всіх ділянок збірного духового, отже й політичного життя нації. Бачимо, що сама лише тотожність наскрізь зовнішньої обрядовости Православної Церкви в Україні та Московщині причинилася до фатального звороту цілого національно-політичного життя українського народу, а те знов у свою чергу відбилося дуже тяжко і в ділянці його релігійного життя. Цей досвід минулого треба нам пригадати особливо тепер, коли ми, цього разу разом з усією Європою, дійшли до нового зворотного пункту в нашій історії. Бо не є воно ніяким випадком, що властивий московському урядові інстинкт політичного хижака спрямував недавно свої удари перш за все на те, що залишилося живим і по переяславській ганьбі незаплямленим: Українську Католицьку Церкву. Інші причини люті й гарячкового поспіху Кремля, щоб знищити цю національну Українську Церкву, будемо бачити пізніше, розглядаючи відносини між католицизмом і большевизмом. Тимчасом гляньмо на роль тієї Церкви в межах самої української спільноти.

Те, що Українська Католицька Церква зробила протягом віків для західної частини Української Нації (пор. нпр. наведені в першому уступі цієї праці слова православноі історика, проф. Д. Дорошенка, про роль Української Католицької Церкви!); це може дати деяке уявлення про те, що ця Церква могла була б зробити для цілої України, якщо б уся наша країна стала українсько-католицькою. Вказувати на те, що Українська Католицька Церква користувалася в Австрії добродійствами політичного ладу, аж ніяк не поменшує вартости її чинів: бо така ж Православна Церква в Австрії була якраз помостом до Москви а її вірні загорілими московфілами та розбивачами української єдності.

Сила духу Української Католицької Церкви і її значення для Української Нації полягає в значній мірі на тім, що лише в цій Церкві живе ще міцна й непорушна віра старої України, віра великого українського князя Володимира Святого, що створив могутність і єд-

ність Української Імперії та дав розсіянним українським **племенам** ціпкість і зв'язок **народу** українського. У цій Українській Католицькій Церкві живе й досі той дух, що навчив її ніколи не хилитися перед Москвою, ні за часів Петра, що розпинав Україну та власноручно шпагою колов українських василиян за те, що не хотіли скоритися його царському „православ'ю“, — ні за інших царів уже Шевченкового времени, які сотнями розстрілювали українських селян за вірність Українській Католицькій Церкві, — ні в 1914. році, коли Москва вивозила митрополита Шептицького, єпископа Боцяна й б. інших визначних українських патріотів-католиків, — ні в 1945-46. і дальших роках, коли то вже червоне „православ'я“ московське винищує в корені Українську Католицьку Церкву не тільки за те, що вона католицька, але і за те, що вона національно-українська! Бо ж це опіка Української Католицької Церкви та її єрархів над українським національним духом та його надбаннями довела західню вітку Української Нації до ясної національної самосвідомости й самостійницького способу думання. А з другого боку ця дбайливість і допомога Української Католицької Церкви Українській Нації виявила ясно й виразно, які неслухні були побоювання, що ця Церква буцім то послужить мостом до „сполущення й полатинщення! А саме такими фальшивими і наскрізь брехливими „доказами“ послуговувалися і послуговуються й посьогодні вороги злуки Української Церкви з Римом.

Вірні найкращим і настаршим традиціям Церкви старої України, які жили в ній із доби Володимира Святого та в'язали її з європейським Заходом, наші Владики звернулися з кінцем XVI. стол. в справі злуки Церков до Риму. Зробили вони це не при допомозі польського уряду, — що було б наскрізь логічним, коли б у тодішній Польщі було досить розуму, щоб шукати порозуміння з Україною, — а очевидно понад головами тодішніх польських потентатів. У цей важливий момент історії України, коли вирішалася доля України на три наступні віки, — на роздоріжжі, від якого Україна могла ще піти західнім шляхом українського самостійниц-

тва, чи східнім — поневолення України московською вірою, — українські єпископи, без сумніву великого політичного розуму й героїчного зусилля рятувати Українську Церкву, звернулися на західний, але не польський шлях, звернулися до Риму. Звернулися туди, шукаючи там оборони для Української Церкви та посередництва, яке без війни мало б допровадити до порозуміння між Польщею й Україною. Цього порозуміння вони не досягнули. Але відповідальність за те паде не на них, а на польський провід з одного та на самих українців із другого боку, які такого далекосяглого акту злуки з Римом не зрозуміли і справи якслід не підтримали. Почуття запанувало тоді в українців над розумом, а українські керманичі більше йшли за українськими темними масами, серед яких не бракувало й отруйних чужинецьких впливів, ніж панували над ними.

Зусилля українських єпископів до злуки з Римом не найшли належної й безпосередньої підтримки в більшості народніх мас і це опісля тяжко пімстилося на долі українського народу. Між двома шляхами: тим, що на ньому станув Сагайдачний, облягаючи разом із поляками Москву й намагаючися так здушити московський імперіалізм у початках його розвитку, в добі „смутного времени“, — і тим шляхом, на який станув Хмельницький при Переяславській угоді, — українські маси та їх незрілі провідники вибрали, на жаль, другий шлях. Пів віку по Берестейській Унії впала на Україну ганьба переяславської капітуляції, про яку з таким святим гнівом писав опісля Шевченко. Український Гетьман із полковниками присягали при Переяславським „договорі“ **на вірність московському цареві**, а московські бояри зате заявили їм зневажливо, що царському слову треба вірити і без присяги... Як можна було тому царському слову вірити, те показалося вже п'ять років пізніше, коли немічний Юрась Хмельниченко, оточений московським військом 27. жовтня 1659. року в тім же Переяславі зобов'язувався, що Гетьман із козацьким військом українським буде підлягати наказам Москви, а в головних містах України мають сидіти московські воєводи... Такі

були наслідки східньої орієнтації української старшини на Москву, тієї орієнтації, від якої українські єпископи старалися Україну відвернути, єпископи, що були вірні засадам старої української самостійницької віри, віри Державної Української.

Що Хмельницький не міг надовго пережити переяславської ганьби, це більш аніж зрозуміле: він бо мав досить політичного розуму, щоби побачити, куди запровадив Україну; він усвідомив собі, що боронючи ніби „українську“ віру від католицької Польщі, поправді віддав Православну Українську Церкву на поталу Московщині, в якій цю віру позбавлено фактично якогонебудь українського духового змісту та заступлено його страхом не перед Богом, а перед абсолютним московським деспотом.

У довговічному житті збірного національного духу не минають безслідно ні геройства й чини великої національно-політичної мудрости, ні злочини та схиблення зі шляху, визначеного провідною національною ідеєю та непорушними національними засадами. Те добро і це зло національне змагаються з собою протягом віків дальшого життя нації. Кожне геройство, кожний великий чин національного інтелекту, збільшують сили нації, дають їй змогу спокутувати злочини й похибки dokonані раніше в її середовищі. З нами й у нас живуть тіні наших предків, які визначилися в історії добром чи злом. І добро й зло родять далі тільки те, з чого самі складаються. Ми мали наших великих і наших злочинних князів, тих, що будували, і тих, що руйнували нашу державу. Ми мали таких гетьманів як Петро Конашевич-Сагайдачний, Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, які боронили нашу батьківщину від Москви, вірні державним засадам Української Нації. Але і мали ми такого Богдана Хмельницького, що визволивши Україну з польської, завів її в ще гіршу московську кормигу. Коли хтось із українців на чужині питається, за що ми тепер страждаємо, то на це треба відповісти, що спокутуємо злочини й похибки dokonані проти української Батьківщини нашими прадідами, батьками й су-

часниками. І будемо, звичайно, страждати, поки спадщина героїства, гідности, розуму й одвічних традицій нашої Нації не переможе підлоти, дурноти й національно-політичної забріханости й заблуканости.

Зрозуміло, що в атмосфері сприятливій для різного роду явних і прихованих москвофілів українці на чужині покищо не спромоглися гідно й чинно відповісти на завершення московських злочинів над Українською Нацією: на злочин насильного ломання Української Католицької Церкви, злочин, якого злочинна Москва допускається зрештою постійно від часів ганебної Андрусівської умови з Польщею. Бо знає Москва добре, що тільки в душі й організації тієї нашої національної Церкви могли втриматися непорушними й цілком вільними від московських отруйних впливів, аж до початків другої світової війни, джерела української віри, витворені разом із основами української державности, до того ж іще поглиблені віками боротьби за неї.

Тільки озброєна глибокою нерушимою вірою старої України могла Українська Католицька Церква так гідно й певно простувати визначеним собі шляхом, виконуючи своє відвічне національне завдання. Вона чинами своїми відкинула закиди проти неї її ворогів, які твердили, що українські єпископи в злуці з Римом шукали тільки власної користи. А то ж уже 1623. року волиняк родом, Йосафат Кунцевич, архієпископ Полоцький і Витебський, освятив своєю мученицькою смертю злуку з Римом, той самий Йосафат, якому польський канцлер, князь Сапега, дорікав, що Унією шкодить інтересам Польської Держави. „Унія“ терпіли переслідування не лише від латинників-поляків, але і від своїх православних. Особливо тяжко терпіла Українська Католицька Церква в часі Хмельниччини. Отже про якийсь вплив Української Католицької Церкви на тодішні політичні справи, а тим самим на підписання злочасного Переяславського договору, не могло бути й мови. Злучена з Римом Українська Католицька Церква могла ставитися хіба тільки вороже до підпорядкування України „православному“ цареві. Отже і не могло на неї впасти

прокляття відповідальності за зраду провідній українській національній ідеї: ідеї боронитися і тим самим боронити європейську спільноту народів проти відвічного московського хижацтва.

Уже сама вірність цій ідеї, ідеї, яка невідривно лучиться з ідеєю самостійності Української Нації, зробила Українську Католицьку Церкву Церквою справді **національною**, надала їй сили боронити твердо й послідовно національну незалежність українського духа від усіх тих московських впливів, яким широко відчинив ворота української твердині саме переяславський „договір“. І саме те національне живло в Українській Католицькій Церкві зробило її непереможною в боротьбі проти всіх ворожих українству впливів, особливо ж московських. Це, звичайно, викликало дику лютю Москви, якої „православна“ Церква навіть не робила якихнебудь спроб поборювати Українську Католицьку Церкву в ділянці ідеологічній. Московська Церква, яка не перебрала, на жаль, релігійної толеранції від татарських співосновників Московської Держави, знала тільки терористично-політичні способи в ділянці релігійної боротьби. Бо „нащо когось навертати, коли хуткіше й легше можна його знищити“ — думали й думають московські насильники. Отже зараз по Андрусівській ганебній умові Польщі з Московщиною, ця остання негайно скасувала всі українські католицькі осередки на Лівобережжі. Не іншою була й політика московського хижацтва й насильства також пізніше, коли Москва спромоглася загарбати й західньо-українські землі. По розборах Польщі (1772 і 1773) приділено Москві цілу західню Україну, крім Галичини. Зараз московський уряд виступив безоглядно проти Унії: Катерина II. скасувала всі уніятські єпископства, крім одного в Полоцьку. Так само скасовано всі українські католицькі монастирі та сконфісковано їх посілости. Врешті в рр. 1839. і 1875., при допомозі українських таки москвофілів і їх руками, скасовано й згноблено зовсім Українську Католицьку Церкву в Росії.

Якого поширення, розвитку й значення могла б досягнути Українська Католицька Церква в цілій Україні,

коли б під владою московського деспотизму існувала хоч би найменша, найпримітивніша свобода віри, те можна побачити на прикладі невинного розвитку Української Католицької Церкви поза межами досягу Москви. Чини Української Католицької Церкви треба оцінювати тим вище, що вона не лише не користалася, так як інші, з підтримки й оборони власною державою, а ще й мусіла в багатьох випадках боронитися й боронити своїх вірних проти запорядків місцевої польської влади в Галичині, якщо її не стримувала австрійська конституція, Україна може бути гордою з 350-літньої діяльності своєї національної Церкви. Окрім св. Йосафата, головними її подвижниками були митрополит Іпатій Потій (1599—1613) та Йосиф Велямин-Рутський (1613—1636). На українських землях, які залишилися при Польщі по козацьких війнах, почала Українська Католицька Церква вільніше розвиватися і тут вона перемогла. В 1720. році скликали українські католицькі єпископи синод до Замостя, якого ухвали дуже причинилися до скріплення нашої Церкви. Року 1772-го дісталася Галичина під Австрію. Українська Католицька Церква складалася там тоді із двох єпархій: Львівської та Перемиської. Австрійський уряд провів цілий ряд реформ, зрівнявши передовсім права українського католицького клиру з правами клиру латинського. В 1774. році основано духовну семінарію у Відні (т. зв. Барбареум), а в 1783. р. Генеральну Семінарію у Львові. 1808. року відновлено Галицьку Митрополію. 1885. року утворено в Станиславові третє українсько-католицьке єпископство. 1891. року відбувся у Львові провінційальний синод. У 1900. році перебрав провід Українською Католицькою Галицькою Митрополією митроп. Андрій Шептицький, який в особі князя Української Католицької Церкви посвідчив перед цілим українським народом і світом про високий рівень тієї Церкви і про її національну вірність.

Поза українськими єпископствами в Галичині, належали до Української Католицької Церкви два єпископства в Карпатській Україні, в Ужгороді і Пряшеві: два в З'єдинених Державах Півн. Америки та три в Ка-

наді. Українці-католики живуть також у Буковині, Югославії, Бразилії, Аргентині. Крім українців має Греко-католицька Церква ще своїх вірних між греками, в Азії, Африці і т. п. Разом має Греко-католицька Церква 7,383.300 вірних, 6 патріархів, 4 Апостольських Вікаріїв, 83 єпархії, 35 архієпископів, 47 єпископів, 3417 монахів, 6305 парохій, 7014 церков, 24 духовні семінарії, 1997 шкіл, 4774 учителів, 189.161 учнів, 490 установ Католицької Акції і 5133 братства. (Так подає „Українська Загальна Енциклопедія“).

Щоб з'ясувати значення Української Католицької Церкви в минулій і сучасній боротьбі України за своє визволення й національну державність, треба розглянути з одного боку роль Польщі в відносинах між Українською Католицькою Церквою і Римом, а з другого боку отруйні впливи московської віри на переважну більшість українського народу, що залишилася під владою Москви.

УКРАЇНЬСКА КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА МІЖ ПОЛЬЩЕЮ І МОСКОВЩИНОЮ

Відносини двох націй у ділянці релігії творять складову частину їх загальних відносин. Релігія може лучити чи відокремлювати одну націю від другої, впливати на їх взаємні відносини додатно чи від'ємно. Релігійні ж відносини, як частина загальних відносин між двома націями, можуть значно впливати й на відносини тих двох націй до третьої. У даному випадку нас цікавлять передовсім впливи українсько-польських взаємин на українсько-московські.

Не можна навіть казати, що вплив релігії на устійнення національно-політичних взаємин був у нас значнішим аніж на Заході. На Заході тридцятьлітня війна вплинула на політичне формування центральної Європи може не менше ніж війни, спричинені по-части противенством між народами православної і католицької віри вплинули на розвиток політичних відносин між Польщею, Україною і Московщиною. Але різниця між західною та східною частинами Європи є та, що національно-територіяльне розмежування на Заході вже давно покінчилося, на Сході ж кривава боротьба за нього триває і в наш час дальше. На Заході Католицька Церква злагіднювала жорстокість війни так, як зрештою і тепер опікується всіма, що терплять переслідування і злидні; на Сході ж московський уряд веде й досі релігійні переслідування, небувалі в Європі від часу релігійних воєн, та надуживає релігію як знаряддя московсько-большевицького імперіялізму в його поході на захід і південний захід. У цьому своєму поході московський

уряд спрямовує слухняну йому Православну Церкву проти Української Католицької Церкви та взагалі старається таким чином скомпромітувати і знищити всяку християнську віру взагалі.

Проти цього, в своїх основах 100-відсоткового безбожницького походу Москви, виступила Католицька Церква переможно в цілій Європі в час, коли інші світові потуги з большевизмом пактують та переговорюють. Останньо єдиний Рим є тією силою, яка в цілому світі простує до знищення безбожного комунізму, якого представником скрізь є тепер Москва. Пригадка католицькою церковною владою того, що не може бути католиком ніякий активний комуніст та що за активний комунізм слідує виключення з Церкви (анатема), вказує виразно, що боротьба Ватикану проти московського безбожництва йде й розвивається щораз то на ширшому фронті. Так Католицька Церква — окрім своєї чисто духовної місії — зробилася в наш час також поважним чинником у визвольній боротьбі поневолених націй проти большевицько-московського гнобителя. Отже цей чинник треба нам скріплювати, усуваючи все, що може стояти на шляху до його зміцнення. Боротьба Ватикану проти большевицького безбожництва є рівночасно й українською боротьбою!

Оскільки християнська віра є складником цілого національного духу, то не можна її виключити із взаємовідносин двох сусідніх націй, а треба висвітлити її роль, її додатні й ніби від'ємні впливи. У тій справі ясне, що в нас противенство в ділянці релігії між українцями і поляками відіграло фатальну роль в минулому обох націй. Не пишемо тут того, щоб робити зайвий раз закиди обом сторонам, а на те, щоб — не забуваючи науки з минулого — витягнути з нього науку для сучасности. Найбільшу шкоду зазнала Україна від Польщі через те, що ця Польща дбала не про католицьку віру, як цього можна було б сподіватися, а про власні державницько-імперіялістичні інтереси. А знову ж з українського боку наші предки шкодили не тільки

Польщі, але й Україні рівночасно, через те, що кермувались, може зрозумілою, але сліпо-нерозумною ненавистю до всього, що польське, та фальшиво мішали католицтво з польщиною. І коли тепер доля обох націй, поневолених Москвою, майже таксамо гірка, то це в значній мірі вислід їх попередніх відносин від найдавніших часів аж до часів перед другою світовою війною.

Можна ріжно оцінювати шкоди, яких Україна зазнала від Польщі, та ледве чи матеріальні шкоди були в тім менші від моральних. Від самого прилучення Литовсько-української Держави до Польщі ця остання не лучила України й Литви з Римом і Європою, а навпаки, своїм фарисейським ототожнюванням польськості з католицтвом і Європою, відстрашувала від них. Становище України й Литви було тут дуже відмінним. Коли Ядвига віддалася за Ягайла (1386), Литва була ще напів поганською країною і перебрала віру від Польщі. Християнська ж віра України в добі Люблинської Унії (в якій наступила політична злука Литви з Польщею) мала вже свої власні вікові традиції та була тісно й органічно злучена з цілим суспільно-політичним і культурним життям українського народу. До того ж релігійний чинник мав в Україні особливе значення, бо український нарід, а зокрема його національне козаچه військо, були передовою стежею у збройній боротьбі проти „бісурменських“ Туреччини й Криму, у війнах, які провадилися під прапорами християнства. Не дурно порівнювалося тоді запоріжців із хрестоносними лицарями і Мальтанським Орденем, які боронили знов на заході Європу перед наступом мусульман. Християнство було тоді в Україні не абстрактною наукою, а органічним складником національної ідеології, що проймала тоді ціле життя. Українська вразливість у справах віри, обряду й організації Церкви були таким чином цілком зрозумілими: віра була в нас тоді одною з головних основ ідеології нації. Національна оригінальність української християнської віри, її непорушність навіть і в обряді, були чинниками й життєвими прикметами самостійної національної стихії. Вони ж бо лучили Україну з релігійними

осередками її культури, з Європою, звідки принесено християнство в Україну.

Безупинна збройна боротьба України проти наступу татар і мусульманства лучила Україну тісно з Європою і Римом, всесвітнім осередком християнства й європейської християнської культури. Уже з цієї причини мудріші керманичі українського народу ставилися завжди прихильно до пожвавлення й затіснення зв'язків із Римом, чи був це володар наших земель, король Данило, що дістав королівську корону від папи, чи це був митрополит Ісидор, що пристав на соборі у Фльоренції (1439) на злуку нашої Церкви з Римом, за що його Москва з митрополичого престолу прогнала, чи навіть Гетьман Сулима Іван, що стояв, хоч православний, у зв'язках із Апостольським Престолом. Про оборону християнства козаками знала тоді вся Європа. На Січ приїздили послы держав, що перебували у війні з Туреччиною, просити в козаків збройної допомоги, приїздили за тією допомогою чи то безпосередньо чи посередньо через Варшаву, якій припадала з того приводу велика слава й назва „передмур'я християнства“ за боротьбу, що її вели проти Туреччини й Криму українські козаки, які в тій боротьбі були навіть у 1683. році під Віднем.

Ця безупинна боротьба „козацької нації“, як нас тоді називали, проти мусульманства коштувала Україну протягом віків величезні жертви. Воно й пояснює багато, чому український нарід, який виявив великий державницький хист у князівській добі, не спромігся в козацькій добі якслід зорганізувати й утримати власну національну державу: цей бо нарід знемагав та знекровлювався, заступаючи в тих часах Європу і її культуру перед наступами татар і мусульман. І робив це в той самий час, коли Польща багатилася коштом його земель і робучої сили, а Москва, користаючи з більш сприятливого геополітичного становища, розбудовувала своє хижакство, спрямоване — і проти України і проти Польщі.

На лихо України старий південний шлях зв'язку з Римом і Європою був — по здобутті Півдня Європи

Туреччиною — перетятий, а новий провадив тільки через Польщу. А в ній польська шляхта, з якою і сам польський король не міг собі дати раду, взяла наче монополі на все, що йшло цим шляхом. І надуживала цього монопольного становища не гідно, як би воно шляхті годилося, а просто по крамарськи, а то й по грабіжницьки. Так було і в релігійних відносинах, яких не можна вилучити з цілоти українсько-польських взаємин. Отже й те, що мало б прийти в Україну з Риму, першоджерела християнства, переходило через польську призму, яка багато з нього викривлювала, а багато просто не допускала. Це було й психологічною причиною того, що коли наші церковні достойники поставилися прихильно та з повним довір'ям до безпосереднього об'єднання з Римом, то велика частина нижчого духовенства й вірних цьому спротивилася. Недовір'я, з яким простий народ ставився до польського „католицизму“, казало йому поставитися негативно й до Унії.

Поважною причиною відносно незначного в початках успіху Унії було очевидно й те, що Україна в добу Берестейського Собору не мала власного національного уряду, якому нарід вірив би і який міг би санкціонувати прилучення Української Церкви до Риму. Оскільки поширення Унії на цілу Україну могло б урятувати її, а потім і Польщу, від підбиття Московією, сказати тим тяжче, що воно залежало б також і від інших чинників. У всякому разі міг би католицький дух нашої Церкви зміцнити відпорність українського народу на отруйні впливи московських агентів та протиставитися практичному москвофільству деяких козацьких старшин. Поліпшити українсько-польські взаємини могла б Унія тільки тоді, коли б Польща допускала до нашої Церкви безпосередні впливи й домагання Риму: та, на жаль, „католицька“ ніби Польща відважувалася ті впливи не тільки легковажити, але нераз просто не допускала навіть проголошення важних папських розпорядків, які, нпр., рівняли права Унії з правами латинян. І коли Польща, думаючи спершу, що Унія стане помостом до польщення українців, допустила до Унії, то опісля, пе-

реконавшися, що Унія ніяк не йде на руку польським інтересам, стала Унію легковажити, а навіть державно-єхидно поборювати. Видно це, нпр., із листа канцлера Сапєги, в яким польський князь дорікає св. Йосафатові, що його **унійна акція шкодить польським інтересам**. Дійшовши до переконання, що Унія стає українською національно-будівною вірою, поляки поставилися до неї навіть гірше, як до православ'я. Отже те все доказує, що навіть якби українська Церква була не то греко-але навіть і латинсько-католицькою, та при тім залишилася українською, то це політичних українсько-польських взаємин від їх фатального історичного перебігу не врятувало б, бо **не Церква різнила українців від поляків, а тільки цілість національно-політичних взаємин**.

Чим могла би бути Українська Католицька Церква для цілої України, можна бачити на прикладі того, чим вона зробилася і була поза межами московського панування для українців. Вона була в стані боронити національну стихію західних українців, їх національну культуру й ідеологію, бо сама була справді національною Церквою, а при цьому лучила українців не тільки з Римом, але й із цілою тодішньою європейською культурою; також вона зберігла й плекала в собі все те, що придбала Церква старої України від початків християнства на українських землях. Православний вірою історик та вчений український, проф. Борис Крупницький, у своїй „Історії України“ (виданій німецькою мовою в Ляйпцігу 1939. р.) пише на 248. стор. про Унію таке: „Церковна унія Західньої України з Римом не принесла Польщі бажаних (поляками) вислідів... поляки вважали Греко-католицьку Церкву за щось другорядне й ніколи не були готові признати їй (Унії) привілеїв і становища Римо-католицької Церкви. **Уніятська Церква була в Польській Державі упосліджена, а проте вона зорганізувалася під проводом своїх дуже енергійних єпископів у власне особливе тіло, заховала нарід перед розпливом у чужонаціональному оточенні. Без неї просто годі уявити собі пізніше національне відродження Галичини**“.

Не є воно ніяким припадком, що піднесення здорових національних сил в українським і польським народах вело ті два народи до розумного об'єднання проти спільного ворога Москви. Так було в початку XVII. стол., коли поляки й українці облягали спільно Москву, так було й на початку 20-тих років нашого століття, коли Українська Народня Республіка вела спільно з Польщею війну проти московського большевизму. Що Польща тоді не зрозуміла як слід ваги української справи й кермована шовінізмом пішла радше за московськими поглядами, те вже інша справа. І все таки можна нам зробити з минулого такий висновок: Піднесення національних сил українського і польського народів вело до їх об'єднання і спрямовувало у спільному напрямі проти Москви. Взаємна ж боротьба тих народів вела їх нехибно до взаємного знесилення і рівночасно до нахабного втручання Москви до їх обопільних взаємин. (Зрозумів це в нашій добі як один із перших, саме ніхто інший, а творець ідеології українського націоналізму, др Дмитро Донцов, і дав цьому вираз у своїй книжці „Підстави нашої політики“, виданій іще 1921. р.). Як при поході Сагайдачного і поляків на Москву в XVII. стол., так і при спільнім поході армій УНР і Польщі в 20-их роках, обидві ці держави стояли майже без допомоги Європи. Європейські держави не хотіли бачити й розуміти небезпеки, яка загрожувала європейській спільноті з московського боку, чи в часах народження царського, чи в часах народження большевицького імперіялізму московського. Наслідки цієї сліпоти європейських провідників виявилися в повній мірі щопиш по другій світовій війні. Тільки єдина Католицька Церква як перестерігала, так і перестерігає сьогодні світ перед надмірним національним самолюбством, яке саме і було причиною постійного засліплення Європи перед небезпеками східнього імперіялізму.

Справді, найтяжче буває змінити відносини устійнені протягом віків між двома сусідніми націями, бо кожна національна стихія є в своїй основі прикро консервативна та сліпа. Але і та стихія може упродовж століть переміни-

тися, особливо в часах звороту всеї долі нації, як ось нпр. тепер для нас і всієї Європи. Такі зворотні пункти можуть спричинити внутрішні органічні пересунення національної структури, що не залишиться тоді без кардинальних змін у відносинах між національними сусідами. Можна сподіватися, що такий історичний момент приїде і в українсько-польських відносинах. До такої гадки управнюють нас ось які міркування: Не релігійний чинник впливав на устійнення й розвиток українсько-польських відносин, а радше навпаки, національно-політичні відносини були провідними і в релігійній діяльності. Прилучення Української Церкви на західній Україні до Риму не мало само по собі ніякого більшого впливу на місцеві польсько-українські взаємини. Бо **українців польщено не для того, щоб зробити їх католиками, а навпаки, перетягано їх на латинство для того, щоб вони польщилися.** Відносини католицької в теорії Польщі до греко-католицьких українських сусідів були навіть гірші ніж до православних українців. Також пізніше в Галичині польські урядові кола підтримували свідомо рух православствуючих галицьких москвофілів, щоб так стримувати розвиток українського національного духа між українцями-католиками.

Отже само собою об'єднання всіх українців чи більшої ніж дотепер їх частини в Українській Католицькій Церкві українсько-польських взаємин не змінило б в основному, отже і не спричинилося б до якогось особливого польонофільства, чого дехто з нас побоюється. Такі зміни могли б зайти хіба тоді, якщо б Польща зуміла вийти зі свого шовінізму та в справді християнській любові ближнього зрозуміла людські права також і українців, якщо б не відокремлювала нас із європейської спільноти, а признала й нам право бути державною нацією, а не тільки якимись „русинами“, що ні поляки, ні москалі. На жаль, помимо трагічних подій останньої війни і часу по ній, якось не видно в Польщі цього пробуду: винен тут, звичайно, в першу чергу брак дійсного, правдивого католицького духа між поляками. Всетаки хочемо вірити, що насильницьке хижацтво боль-

шевицької Москви може врешті навчить дечого її сусідів та викличе в польській і в українській національностях поважніші зміни, бодай у їх рівнобіжнім відношенні до Москви. Це ж бо перше в усій історії обох народів опинилися **всі** українські і польські землі під пануванням Москви. Уперше московський імперіялізм і його передові комуністичні стежі станули в цілому світі до бою проти волі всіх країн і націй, щоб розпалити „міровою пожар“. Уперше в історії всього нового світу станула Апостольська Столиця, Ватикан, на чолі ідеологічної боротьби проти наступу безвірницького Кремля.

А разом із тим історичні взаємини на лінії Рим, Польща, Україна не змінилися в основі. Як була Україна, так і залишилася вона передовим забором проти навали антихристиянського Сходу і для Польщі, і для цілої християнської Європи. Це значення України навіть поважно зросло, бо Москва є тепер без порівняння більшою небезпекою для християнської культури, ніж була нею колись Туреччина, яка всетаки мала більше релігійної терпимости для чужої релігії, бо мала всетаки більше релігійної, хоч ворожої християнству, духовости ніж безвірна большевицька Москва. Поширення Католицької Української Церкви на східних українських землях могло б, звичайно, поважно збільшити українську відпорність супроти Москви, а тимсамим і скріпило б поважно значення України поміж народами протимосковського фронту Європи й цілого культурного світу.

ЦЕРКВА НА МОСКОВЩИНІ

Щоб зрозуміти й у цілому змірити ту величезну шкоду, яку московське православ'я завдало українському народові в ділянці його духового життя, а зокрема в національній ідеології, треба нам поглянути на те, що воно таке ця московська Церква, що воно таке ця московська „віра“, яку хочуть накинати силоміць українцям. Щоб поборювати якесь лихо, мусимо знати його походження, істоту, чинні прикмети і рід та способи його впливів на нас. Відносно лиха московської віри воно тим більш потрібне, що ця віра мала найфатальніші впливи і на наші національно-політичні визвольні змагання. Бо ця московська віра спиняла внутрішнє духове визволення українців, без якого і наше національно-політичне визволення було просто неможливе.

Одним із найбільш типових проявів недуги українського духу, спричиненої московською вірою, є те, що українці вже навіть перестали помічати її наявність на собі. Українська інтелектуальна верхівка, а бодай її поважна, коли не переважна частина, під московсько-„поступовими“ впливами просто збайдужіли до питання віри взагалі, пристосувавшись в цьому питанні до московської „поступової інтелігенції“. А це знов у свою чергу вело в деякій мірі до відчуження поміж нашою національною верхівкою та народніми масами, що дуже від'ємно відбилося на українській визвольній боротьбі.

Яким лихом була московська віра для українців, можна бачити на прикладі значення католицького, окремого від москалів, духовенства в Польщі для втримання польського національного духу під московською

владою. До такого ж значення національної віри й духовенства в боротьбі проти Москви було би причинилося в східній Україні і наше українсько-католицьке духовенство, якщо б ми були його там замість московської Церкви мали: роля українського католицького духовенства Галичини при національно-українському відродженні є справді дуже вимовним прикладом на повище твердження. У східній Україні роля українського католицького духовенства була б для нашого національного відродження тим більша, що там воно не стрічало б на своєму шляху тих перепон, які мало наше духовенство від поляків у Галичині.

Розгляд лиха московської віри для нас вказаний особливо тепер, коли поважна частина української інтелектуальної верхівки перебуває на чужині, де московська байдужість для віри, зацеплена нам москвинами, є вже тепер для кожної розумної людини просто недоподумання. Бо така байдужість означала б для нас у боротьбі з большевизмом не що інше, як тільки відступ на большевицькі московські позиції.

Формально московська православна Церква є християнською, але практично дійсно служить вона, як і служила в минулому, не Христові, а московській владі, всеодно царській чи сталінській. І тому в московській „національній ідеології“ тяжко дошукатися слідів дійсного християнства. Правда, московські письменники, особливо філософи й белетристи, приписували московському народові „богоносність“ та інші подібні „звуколірні“ мітичні прикмети. Але поправді, то в переважаючій частині ті описи це звичайно гарно побарвлена брехня. Писали ті письменники цю брехню звичайно свідомо й дальновидно, щоб імпонувати чужинцям-іногородцям та й урешті навіть і москвинам, щоб і свої певніше себе почували та були твердіші в наступках на українців та інших сепаратистів. Ось маленький приклад, як робили московські письменники, щоб возвеличити свій „богоносний“ нарід. Прочитаймо нпр. оповідання москаля Лескова п. н. „Запечатльонний ангел“. Правда була така, як про неї пише сам Лесков у примітці. А власне: „якийсь кацап-

п'яниця, при будівлі моста через Дніпро у Києві, на провесні підчас страшного льодоходу, перейшов по кризі з Києва на другий бік Дніпра, щоб у т. зв. Слобідці (це вже Чернігівська губернія) купити відро горілки, яка була там 5 копійок дешевша ніж у Києві". Ну, то Лесков зробив у своєму оповіданні з цього кацапа релігійного героя, який ризикував життям, „щоб дістати якийсь старовірний образ ангела". І з п'яниці та злодія Лесков зробив героя „святої Русі“...

Московська держава постала на Московщині раніше постановлення московської нації, і зразу ж здушила нормальний розвиток тієї нації, уклавши її в Прокрустове ложе державного імперіялізму. Отже — і щодо московської нації і щодо московської Церкви, то вони обидві впали жертвою державного тоталітаризму. Основником московської держави вважають Івана Калиту (тобто Капшука, 1328—1341). Його деспотичний наступник Іван III здобув у 1478. р. Новгород, розв'язав його віче і „виміняв" 8000 новгородців на москвинів. (Як бачимо, то в Москві традиції вивозу дуже давні...) Так зліквідовано останній осередок староукраїнської релігійної традиції на півночі, де вона заховалася була разом із демократичним республіканським устроєм. Остаточно устійнив взаємини між державою та Церквою на Московщині Іван IV. Лютий, підчас „большевицької революції" XVI. стол. руками своїх „опричників". Отже 1568. року Малюта Скуратов, шеф тодішньої „чрезвычайки" і найближчий улюбленець царя, задушив власноручно митрополита Філіпа, який насмівився ганьбити царя та його улюбленців. Зимою 1509. р. царське військо зруйнувало та сплюндрувало міста Клин, Твер і Торжок та вимордувало багато їх мешканців. У січні 1570. р. ув'язнено в Новгороді архієпископа Пімена, вбито багато ченців, сплюндровано багато церков і монастирів. Тортуровано мешканців; жінок і дітей опричники топили у р. Волхові. Було тоді 15.000 жертв. По тих кривавих злочинах Іван Лютий передягався за ігумена (подібно, як енкаведисти в Карпатській Україні 1946. р.), опричників передягав ченцями і так відправляв „богослужен-

ня“ по закатованих жертвах. Та оті переслідування віри безбожним царем не викликали вже якогось спротиву московської Церкви. Тай і пізніше ця Церква не знає ніякого спротиву царським чи большевицьким опричникам, бо ж вона вже в своїх початках зробилася вірним служкою кожночасного імператора, а часто-густо (як нпр. тепер) сліпим знаряддям московського імперіялізму й деспотизму.

Знущення над вірою продовжував вірний наступник Івана Лютого, Петро І. „Великий“, якого тепер большевики прославили в цілому ряді большевицьких фільмів і в літературі. Петрові „реформи“ остаточно збюрократизували московську Православну Церкву та зробили з неї те, чим вона залишилася остаточно. Петро силою примусив уступити останнього московського патріярха, а на його місце поставив „Святейший Синод“ із оберпрокурором на чолі, без згоди якого не була важна ніяка ухвала митрополитів. Як колись у Візантії, так тепер у Москві цар остаточно підпорядкував собі Православну Церкву. Нпр. по православному звичаю ніхто з непосвячених не сміє стояти перед престолом (там де Сл. Боже править священик, між райськими вратами і престолом), але цар чомусь має право стояти поруч із священиком перед вівтарем при Сл. Божій; очевидно цар буває пострижений бодай у дияконський чин... Окрім звичайних в'язниць, поставлено ще й церковні, власне монастирські в Московщині, які бували страшніші від звичайних тюрем. „Всепа́нейшую кампанію“ Петро Перший зробив „релігійною“, якої головою був „всешутейший князь-папа“. Ця компанія одягалася в церковні ризи і п'яна ходила по вулицям Петрограду*), висміваючи Церкву і Православну і Католицьку. (Зовсім як це донедавна робили безбожники в СРСР!) Учні духовної Академії здебільшого йшли на цивільну службу, бо в середині Академії було „кошувственне“ ставлення до віри. До якого упідлення московського духовенства довели ті й інші „реформи“, те побачимо ще пізніше.

*) Що мав тоді назву: „Санкт-Петербург“, тобто „місто св. Петра“!

Московська віра збільшила отарний дух московського народу і таким чином зробилася одною з головних причин його повного поневолення хигацькою державою. Церква поневолила тут вірних і разом із ними скапітулювала перед деспотичним урядом без ніяких застережень. Незвичайно низький культурний стан москвинів і відповідно до того низький щабель розвитку їх духовости, зокрема ж здібності їх уяви, причинилися до того, що останки попереднього фетишизму й шаманізму дуже викривили найістотніші елементи християнської віри. Містичні її елементи заступлено наскрізь змисловими забобонами, рай і пекло дістали наскрізь матеріялістичні, фізичні прикмети. Сільське московське духовенство було і в останніх часах дуже мало освічене. У них найцікавіші розмови були про те, що й коли можна їсти, коли і який піст... коли можна їсти молоко, коли рибу, а коли тільки кислу капусту. Потім треба знати, що то значить московське село та московські селяни бодай перед революцією, щоб зрозуміти, чому там були ізувірчеські секти. Московські селяни цілого, нпр., волзького басейну — це просто ніякі слав'яни, а слав'янізовані східні фіни: мордва, мокша, меря, мурома ітп. Основна віра їх — шаманство. У соціальному відношенні в них основою була ендогамія, найбільш грубе кровозмішання. На кожному кроці трапляється там, що мати жиє зі своїм сином, батько з донькою, брат із сестрою. А на різних сектантських „раденіях“ — що там робилося, то щось зовсім „неуявимо“ — пише в листі до нас один проф. університету, син православного священика.

Примітивно-матеріялістичне, а разом із тим фанатично формалістичне розуміння релігії, незвичайно низький культурний рівень і хворобливий потяг до рабського самопониження й підпорядкування всякому деспотові, разом із добре відомою тягою до терпіння, довели в Московщині до витворення найбільш протиприродних сект. Про те, як буквально розуміли москвини вимоги християнської моралі, свідчить факт, що вже в XI стол., отже всього яких сто літ по хрищенню, було в Московщині багато осіб духовних „скопцями“ (кастра-

тами). Так примітивно розуміли ті „духовники“ обмежування тіла в користь духу. Про розвиток „скопчества“ пише „Большая Энциклопедия“ м. ін. так: „В другій пол. XVIII. ст. зробилося скопчество організованою сектою. Її організатором був Селіванов, якого Акуліна Івановна проголосила була богом над богами і царем над царями, сином божим народженим нею, непорочною дівою. Селіванов проголосив оскоплення єдиним засобом спасіння... Катерина II., яка очевидно як німка ніякого зрозуміння для скопчества не мала, заслала „бога богів“ до Нерчинська. Звідти він утік, проголосив себе царем Петром Федоровичем III. і продовжував свою „діяльність“ далі. У Петербурзі приймав пізніше цього „царя“ цісар Павло Петрович. Камергер Еланський поручив за Селіванова й написав трактат „Ізвестія на чом скопчество утверджується“. Найбільшої слави набув собі „бог богів“ через прихильність царя Александра I., переможця над Наполеоном і співволодаря цілої тодішньої Європи, який захоплювався пістичними ідеями, радився Селіванова, і відвідував скопчеські збори, т. зв. „раденія“. Впливи скопчества і хлистовщини поширились у вищих верствах петроградського товариства. „Раденія і скоплення“ чоловіків і жінок відбувалися зовсім „легально“. У 1814. р. скопчество поширилося навіть на петербурзьку залогоу, якої численні вояки піддалися „єдиноспасенній операції“, подібно як це діялося в багатьох монастирях.

У початку XVIII. ст. (1716) заснував якийсь Данило Філіпов секту „хлистів“. Назва походить мабуть від перекручення слова „христів“, чи від „хлестання“ „самобатоження“, що належало до „побожних“ вправ москвінів. Хлистовські товариства („кораблі“) то єдналися зі скопчеськими, то їх поборювали. Першою зі своїх „заповідей“ проголосив себе Філіпов „богом, заповідженим пророками“, шостою заборонив женитися і наказав подружним жити з жінками як із сестрами, рівночасно поручаючи позаподружні зносини з „духовними“ жінками на „раденіях“ і поза ними. „Раденія“, на яких вірні з'являлися в білих сорочках, складалися з проповіді і „служби божої“ та кінчались несамовитим скаканням, кручен-

ням на місці, одинцем і групами до нестями та сексуальними оргіями. Вплив шаманізму на московську релігійність тут дуже ймовірний. Траплялись випадки, що колективна несамовитість хлестів провадила їх до самоспалення. Хлистовство поширилося на цілу Московщину та, разом із московськими поселенцями, навіть на деякі східні частини України, хоч для самих українців ті секти лишалися цілком чужими. Число москвинів, які належали до тих сект, ішло в мільйони.

Проти цих „релігійних“ рухів царський уряд не мав інших засобів, як заслання за приналежність до хлестів чи скопців і каторгу за оскотчення. Не зважаючи на ті переслідування, а по часті може й наслідком їх, ширилися ці секти аж до самого вибуху большевизму. В якій мірі большевизм спромігся їх заступити, тяжко сказати: та нема сумніву, що збочена большевицька несамовитість походить із джерела їм спільного: спільної московської психіки. Спільною для тих усіх сект прикметою, як теж і для большевизму, є передовсім незвичайно низький щабель розвитку духовости взагалі.

„Слов'янський містицизм“, яким зманерована московська інтелігенція так радо морочила європейських снобів, є звичайною вигадкою. В дійсності ж московська психіка, як була, так і залишилася примітивно-матеріалістичною. Большевизм прийнявся тут зі своїм матеріалістичним світоглядом саме тим легше. Подібно як у сектах так і в большевизмі брак християнської духовости мстився тут несамовитістю змислів, психічним і фізичним збоченням, головню ж у статевій ділянці, де змисли стикаються найближче з духовістю. При тім усім не було в тих московських вірах якогось справді гуманно-творчого елементу. Хоч число приналежних до тих сект ішло в мільйони, то властиво не творили вони ніякого організованого руху в європейському розумінні цього слова, а були тільки вислідами психопатологічних відрухів безобличних мас, отого пізнішого в большевії провідного типу „антропоїдів“, як їх назвав Мережковський. Отже такі віри не стояли большевизмові на пере-

шкоді і більшовики використали їх, запроваджуючи на їх місце психопатологічне безвір'я.

Лише цілковитим браком дійсно-християнської духовости, типовим для рабів, вихованих державною Церквою, можна з'ясувати той факт, що „відомий із побожності“ московський нарід не поставив гідного спротиву більшовикам, коли вони найбільш кривавим способом ліквідували його Церкву. Зрештою „пастирі“ її були гідні своєї отари. То ж зараз по другій війні на перший знак Кремля недобитки Православної Церкви стали в перших рядах на послуги його катівській політиці та розпочали широко закроєну акцію підпорядкування всіх інших Православних Церков: Румунії, Болгарії, Сербії та ін. Церкві Московській, служивши при тому більшовикам просто навіть як агенти НКГБ. Більш одностійної співпраці московської Православної Церкви з комуністичним безвірницьким урядом просто годі собі уявити.

Але новою ця співпраця ніяк не була. Була ж вона приготовлена цілою попередньою історією московського імперіялізму, протягом якої витворив собі уряд таке духовенство, якого потребував. Ніяка автономія Церкви, як ми це вище бачили, не була в Московщині можлива. Отже й само духовенство в такому невідьому середовищі швидко втратило свою гідність, яка була б до деякої міри управнювала самостійність Церкви. Уже при наступниках Івана Лютого в XVII. в. суджено „ігуменів і братію в монастирських приказі“. Не відважно, а вперто й послідовно боронили „попи“ матеріяльні останки своїх привілеїв. На Московщині зробилося духовенство спадщинним, що довело до численних надуживань. „Церковні посади робляться в очах духовенства ніби приватною власністю, яку можна передавати в спадщину, продавати, винаймати в оренду. До спадщинного відокремлення духовенства причинялося й те, що з заведенням кріпацтва коло кандидатів для обсади парохій повільно скорочувалося. Задля привілеїв, з яких користало духовенство, почали до нього рватися люди з інших станів. Уряд противився тому, бо пустити когось із

„чорних людей“ значило втратити платника податку. Собор із 1667. р. заборонив висвячувати кріпаків на попів та продавати посади, але ствердив спадщинність посад, наказуючи батькам учити синів грамоти. Але невдовзі скупчився при церквах контингент „вольних государевих гулящих людей“, проти яких треба було вже поважних заходів із боку держави...

„...Хибами духовенства (московського) в XVIII. ст. були: надмірне число осіб, що вважали себе за приналежних до духовного стану спадщинно, матеріяльне незабезпечення і залежність через те від парохіян та відносно низький щабель культури й моральности. Проти цього почав уже був виступати навіть Петро I: указом із 1711. року заборонено дякам без належного управління заступати старих і хворих попів. У 1718. р. скасовано всі домові церкви та заборонено мати домових попів. Попам-волоцюгам загрожували жорстокі кари...”

У 1722—1724. рр. переведено „чистки“ попівського стану з примусовою бранкою до війська, якого московському урядові завжди бракувало, та причислено багатьох до інших занять. Отже й „чистки“ та примусові заняття також не большевики вигадали... Але духовенство тоді надто вже „перечистили“: виник такий брак попів, що 1724. р. дозволено вже навіть і кріпаків набирати на попів. „Разбори“ духовенства були особливо жорстокі за царювання Анни Івановни, коли то попів засиляли — разом із їх дітьми, старшими від 8-ми років! — за неслуження царських молебнів і панахид. У 1736. р. попів та їх синів, що ухилялися від військової служби, карали батогами і засланням. При „разборі“ 1769. р. наказано забрати до війська половину всіх попів, що не служили в церквах. 1824. р. знову переведено чистку духовенства: попам без посад та їх синам дано реченець найти інше заняття. Тих, які цього не зробили, трактовано як волоцюг, себто засилано. Священиків та єромонахів звільнено від кари на тіло, якої вживали з наказу духовної влади в багатьох монастирях і єпархіях, щопиш у 1767. році. Остаточо звільнено священиків від кари на тіло щопиш у 1801. р., а їх родини щопиш у 1808.

році. Року 1874. заведено загальну військову службу, на яку брали з духовного стану всіх тих, які не вчилися й й не працювали. У 1899. р. духовний стан поставлено безпосередньо по дворянським. У 1897. р. оберпрокурор Синоду заявив: „Наше духовенство перебуває в залежності від парохіян, а це стоїть на перешкоді до устійнення належних взаємин до них та дає сектантам можливість очорнювати духовенство перед православними, закидаючи йому вимушення“. Та не лише самі сектанти чорнили його. Що „попи“, яких як недворянських людей карано за людської ще пам'яті канчуками, не могли мати особливої поваги серед людей, те здається зовсім зрозумілим. Але й досить пізніє зрівняння духовенства з дворянством теж не могло причинитися до збільшення його поваги серед селян, а ще менше серед інтелігенції. У московській літературі висміваний усе „поп — осіновий лоб“ із „очима завидючими та руками загребущими“. І справді об'їзди деяких сільських батюшок за даниною з нагоди різних свят виглядали часом просто як татарський наїзд. Лихварство та надмірні вимушення за треби також не збільшували популярності попів. А вже найменше промовляло за ними те, що царський уряд надуживав попів як таємних поліційних агентів проти „революціонерів“ та як пропагандистів за основи московського деспотичного імперіялізму. А поза тим загальний брак ідейности та низький, середньошкільний рівень освіти позбавляв московське духовенство якогось більшого політичного значення. Те духовенство виявилось нікчемним навіть у боротьбі проти московських сектантів, не кажучи вже про якусь місіюну діяльність проти католиків та інших „іновірців“. Та уряд і не ждав від свого духовенства якоїсь самостійної місіонарської діяльності, а сам заступав її в повній мірі просто поліційними засобами. Таким насильницько-поліційним способом „навернено“ м. ін. і українців-уніятів Холмщини та Підляшшя. Цими та подібними засобами, негідними правдивого християнства, московський уряд підтримував „авторитет“ Православної Церкви, яка через те набирала примусово-обов'язкового характеру. Недодер-

жання приписів про хрищення, сповідь, шлюб і т. п., а навіть звичайне невідвідування церкви мало фатальні наслідки для царських підданців у школі, на службі й у відносинах до влади взагалі. Цей поліційний характер православ'я збільшував загальну неохоту до Церкви. Московська інтелігенція ставилася до своєї Церкви й духовенства дуже зневажливо, а безбожництво належало властиво до доброго тону не тільки серед „революціонерів“, але й серед лібералів, які — поза тим — співпрацювали з Православною Церквою для цілей московського імперіялізму.

Реакцією на поліційний характер Церкви та безбожництво інтелігенції була — поза наведеним вище збоченим сектанством — пошесть релігійного шарлятанства: ота велика маса „гулящих государевих людей“, різних „Христа ради юродивих“ (удаваних і справжніх ідіотів), „клікуш“ (епілептиків), „богомольних“ жебраків та інших галапасів віри й московської релігійної сентиментальності, яка дуже добре підходить до їхньої жорстокости. Деякі з них зробили світлу кар'єру при царському дворі, як от нпр. відомий Распутін. Навіть відлучений від Православної Церкви Лев Толстой при кінці свого життя покинув свій маєток та також зробив кволу спробу пописатися „старцем“... Свого роду „старцем“ із дуже дешевенькою „філософією“ прикрасив своє „Дно“ і приятель Толстого, Максим Горький, — та воно ніяк не перепинило йому зробити пізніше блискучу кар'єру при дворі Сталіна.

Та всі такі „містичні“ скоки московської інтелігенції й цісарського двора (навіть цар Александер І. теж до таких „містиків“ належав і вирікся свого престолу, залишивши його для деспотичного Николая І.) на справжню імперіялістичну роль московського православ'я більшого впливу не мали. Релігійні питання в Росії розв'язував фактично сам уряд, а не Церква. Православ'я було при тому на другому місці в державній московській засаді: „Єдинодержавіє, православіє і народность“. Завдання Церкви та її ролі устійнювали конечності й потреби московського імперіялізму. І в цім становище

православ'я не змінилося і під большевицькою владою, бо й сталінська Православна Церква також служить не Христові, а московському державному урядові.

Не змінилося те православ'я й у взаєминах із Українською Католицькою Церквою. Як стара Московська Держава й петербурзький уряд кермувалися в відношенні до Унії загарбницькими й асиміляторськими спонуками, так само й сьогоднішній сталінський уряд СРСР теж подібними спонуками кермується, додавши до них хіба ще сатанинську ненависть до Христової Церкви. Тула й люта впертість московського уряду до Греко-католицької Церкви від самого її утворення походила головню з того, що ця Церква зробилась і залишилася єдино-національною Українською Церквою. Українська Католицька Церква стояла весь час перешкодою для духового загарбання України Москвою і через те викликала постійно дику лютю московських імперіялістів. Щоби переконатися про те, вистарчить прочитати, що пише про Унію урядова московська „історія“.

„Унію поширювано як переходовий ступень від православ'я до католицизму, щоб скорше перетягнути руских людей, а особливо простий нарід до католицької Церкви. Попирана урядовою владою і доконуючи часто насильств, Унія почала швидко поширюватися як поміж західнім так і поміж південним руским населенням“ (виходить із того, що в Україні є тільки рускі люди!), „особливо, коли нерішучий і кволий оборонець унії, київський митрополит Михайло Рогоза, помер 1599. р. а його місце заняв Поцей. Для підтримки уніятів засновано орден Василіян, який виступив на боротьбу проти православ'я, ведучи пропаганду й доконуючи насильств. До них приєдналися ченці з ордену „Босих Кармелітів“. Православних підтримував особливо достойник К. К. Острозький, а потім Гетьман Конашевич-Сагайдачний. Від часу короля Михайла Вишневецького на землях, які залишилися при Польщі, унія почала знову швидко ширитися. Особливо значні були її успіхи на Білорусі. У південній Русі“ — так пишуть православні москалі про Україну! — „не залишилося ніякої православної парохії.

В західній Малоросії в 30-тих роках XVIII. віку було 150 уніятських парохій, у 1747. р. вже 800, а в 1764. р. до 2000 уніятських парохій. На Білорусі унія поширилася ще більше. В початку другої половини XVIII. в. в Могилівській єпархії залишилося тільки 130 православних парохій“.

„По другім і третім розподілі Польщі почалось енергійне прилучення (возсоєдиненіє) уніятів до православ'я. Протягом двох наступних років прилучено (насил'но!) два мільйони уніятів. У цьому часі замкнено 145 василіянських монастирів. При Александрі I., а особливо при Николаєві I., переводилося швидко приготування до об'єднання Церков. Це робилось у меншій мірі пропагандою, а в більшій мірі заходами урядової влади. По польському повстанні справа злуки унії з православ'ям пішла вже швидким темпом. Замкнено ще кілька монастирів Василіян та повернено Почаївський монастир православним. У 1838. р. на чолі акції прилучення стояв голова греко-католицької колегії Семашко (москвофіл). Тоді пороблено ряд рішучих заходів проти унії та dokonano багато насильств над уніятськими священниками, особливо на Білорусі. На допомогу Семашкові вислав Синод В. Скріпіцина, щоби прискорити прилучення. В лютні 1839. р. скликано до Полоцька Собор, на яким єпископи та інші духовні особи підписали рішення про злуку Церков. Синод і цісар Николай I. ствердили його. На Холмщині скасовано унію остаточно в 1875. році“. Так „вияснює“ справу московська урядова „історія“...

Уже з побіжного порівняння насильств, доконуваних царським урядом над Українською Католицькою Церквою з подібними насильствами над нею, яких допускається на наших очах комуністичний большевицько-московський уряд, видно виразно, що мета, пляни та засоби обох московських урядів є майже тотожні. Різниця випадає не на користь сучасних московських можновладців, уже хочби тому, що царські імперіялісти не ховали своїх грабіжницьких злочинів за фарисейські соціалістичні кличі...

Свої хижацькі пляни зраджував царський уряд у відношенні до України тим, що українців під Польщею називав просто „русскими“, а українські землі, як до Москви до того часу ніколи не належали, цей уряді називав „западною і южною Россією“, а вже в найкращому випадку „Малороссією“. Про те, що Українська Католицька Церква ніякого переходу на латинство не творила, про те мали московські урядові історики час і можливість переконатися вже навіть хочби з історії часів першої Унії, коли то св. Йосафатові польський канцлер Сапега дорікав, що св. Йосафат поширюванням Унії шкодить польським інтересам. Але московські історики воліли тут правду закривати брехнею, як вони це й посьогодні роблять. Не менше того брехали вони пишучи, що греко-католицький обряд поширювався насильством, бо знаємо, що польський уряд підтримував тоді насильства якраз православних над уніятами, а не навпаки. Але московські історики таки виговорилися, коли пишуть що до православ'я прилучував московський уряд католиків-українців та білорусинів брутальними масовими насильствами, доконуваними навіть над духовними особами: тож чейже інакше годі в'яснити, як воно протягом короткого часу „навернено“ понад два мільйони уніятів. Таж св. апостоли не навернули нараз у такому короткому часі стільки людей, що зовсім не святий поліційний московський уряд „навернув“ уніятів. Самі москвини потверджують також, що московське православне духовенство було цілком безсиле в боротьбі проти Української Католицької Церкви та що лише брутальні поліційні засоби перешкодили Українській Католицькій Церкві поширитися по цілій Україні.

Приглянемося ближче тому, як виглядало „возсоєдиненіє“ уніятів до православ'я в світлі правдивої української історіографії.

„ВОЗСОЕДИНЕНИЕ” УНІЯТІВ

У лютім 1839. року три уніятські єпископи-москвофіли та ще 18 інших священників підписали т. зв. „соборний акт“, у яким просили „всепокорнейше“ московського царя Миколу I. (того самого, що його так ненавидів Шевченко!) прийняти їх до Русскої Православної Церкви. У звіті, долученім до акту, зазначено, що 116 світських і 95 монахів священників не дали своєї згоди на той акт. Покорнейша просьба доказує виразно, що головою Православної Церкви вважали оті відступники не Христа, а московського царя. Царя, що був у простій лінії наступником тих царів, які нераз — як напр. Петро I., що „розпинав нашу Україну“ (слова Шевченка) — власними руками вбивали уніятських українських ченців, чи нпр. цариці Катерини („суча дочка“ — писав про неї Шевченко, що „доконала матір-сиротину“ Україну), за якої панування „війська російської цариці... насильно зброєю забрали дуже багато українських католицьких церков, а священників, які не хотіли покинути своєї віри, в'язнили, топтали, сікли батогами, запроторювали в тюрми, мучили жорсткою голодом, спрагою, холодом“. Накинення москвофілами-відступниками царської віри прийняло наше населення тоді сильним протестом. Протестували селяни, духовенство, шляхта. Нпр. у с. Пашинках, після відслуження літургії по православному, селяни замкнули церкву й заявили парохіві-відступникові, що його більше до неї не пустять. У містечку Річиці парохіяни самі винесли з церкви іноностас, який поставлено там із наказу московського уряду. У с. Ходаки на Волині прийшло з нагоди зміни вівтаря на

православний до бійки, в якій парохіяни потурбували священників-відступників, Бушкевича і Красовського. Подібно було і в інших багатьох місцевостях.

За цими, трохи „грубими“, народніми протестами пішли протести духовенства. Нпр. 54 священники новгородського повіту, зібрані 2. квітня 1834. р. написали до відступника Семашка листа з протестом. Як відповідь дістали по рокові „покути“ в православних монастирях... Підчас тієї „покути“ парох Любешова, о. Плавський, написав працю про помилки московського православ'я та вислав її Семашкові. За цю працю сам цар засудив о. Плавського на вивезення до Вятки, щоб він там аж до смерти повнив службу паламаря при московській православній церкві; жінку й дітей нашого мученика вивезено в глиб Росії, до того ж дітей віддано на виховання в православ'ї, щоб так зробити з них московських яничарів. Подібна доля стрінула багатьох інших протестуючих уніятських священників. Багато з них терпіли переслідування з геройством, гідним мучеників часу першого християнства. Нпр. каменецького пароха, о. Мицевича, вкинули москалі до пивниці під жировицькою церквою, де продержано його в темноті, на хлібі тільки й воді, шість місяців. Коли й після того, мученик відмовився прийняти православні богослужбові книги, вивезено його до м. Лискова, де шість літ терпів велику нужду. До тієї муки долучилися ще й моральні тортури, бо жінка о. Мицевича з журби померла, а дітей віддали на православне виховання. По шости роках о. Мицевича вивезли до бувшого монастиря Василян у Загорові, де над нашим мучеником нелюдським способом знущався відступник-п'яниця Дзюбинський. По якимсь часі вивезено о. Мицевича до Дермані, де він закінчив своє мучениче життя. Подібні тортури терпіли й інші „непокірні“ священники-уніяти. Вони одні-одним не уступали в постійності й мужності та „воліли радше втратити свої добра, родини і свободу, ніж відректися свого релігійного обов'язку. З їх числа годиться згадати окремим способом священника Йосипа Анчевського, що протриманий тридцять і два роки в суздальському монастирі

під суворим наглядом, доступив нагороди за свою високу чесноту святою смертю 1878. року. Таксамо 160 священників за те, що явно визнавали свою уніятську віру, видерті своїм родинам, полишеним у нужді, були вивезені в глибоку Росію й позамикані по монастирях, але ні голодом ані знущаннями не дали себе відвести від святої постанови“.

Бачивши те все, шляхта подала до царя прохання покласти кінець страшним утискам проти уніятів. У цій просьбі змальовані способи, яких царський уряд уживав для „навернення“ уніятів. „Від якогось часу“ — пишеться в цім проханні шляхти до царя — „а зокрема в біжучому 1834. р. вживається всяких засобів, щоби притягнути греко-уніятів до пануючої релігії. Ті старання були б у нашій провінції без наслідків, коли б нам дозволено кермуватися голосом сумління і внутрішнім переконанням. Але засоби, вжиті в тій цілі, наповняють душі жахом. Бо звичайно скликають якусь невеличку частину парохіян, без відома інших та наклонюють їх прийняти панівну релігію, але не шляхом свобідного переконання, а засобами, проти котрих не можуть боротися. І хоч такий мнимий акт приступлення (до православія) є ділом дуже малої кількості, то всім іншим парохіянам заповідають, що повинні визнавати панівну релігію“. Як бачимо, то методи „возсоединенія“ в 1830-тих роках дуже подібні до методів „возз'єднання“ у 1945. і дальших роках...

Цар не відповідав на оті прохання, подібно, як не брав під увагу також протестів уніятських парохій, як нпр. любовицької й ушацької, які протестуючи 1835. р. просили дозволити їм залишитися в вірі своїх батьків. „Монарху, борони тих, які терплять за віру“ — кликала даремне до царя любовицька парохія. „Ми собі сказали“, — писала ушатицька парохія, „що останемо без священників, будемо відправляти наші молитви дома, помремо без священників, сповідаючись одні-одним, але вашої віри не приймемо. Радше нехай нас істріне доля бл. Йосафата, цього саме й бажаємо“. Та цар право-

славний мовчав на оті слова мучеників, або відповідав так, як відповів „непокірному“ Шевченкові: муками й засланням.

„Неменшою мужністю духа заблистіло число духовних і світських із холмської єпархії, які непохитно оперлись гонителям уніятської віри. Так нпр. мешканці села Пратулина не відповіли силою на насилля, коли московські салдати напали на церкву, щоб зайняти її й передати православним, а безборонні збившись разом, створили з себе гейби живий мур проти напасників. Через те одних із них москалі поранили й скатували, інших на довгі роки ув'язнили або вивезли в холодний Сибір, а ще інші під кулями проляли свою кров за Христа. Щодо тих, які запечатали католицьку віру власною кров'ю, то справа їх винесення на престולי (тобто: визнання за святих чи блаженних) уже започаткована в дотичній єпархії і є надія, що колись можна буде їх зачислити в ряди блаженних. Ці нікчемні злочини, на жаль, сповнились не в одному місці, але звершувались по багатьох містечках і селах. Коли ж уже всі уніятські церкви віддано православним і всі священослужителі, викинені зі своїх місць, були присилювані покинути без опіки повірене їм стадо, тоді вірних, не питаючи зовсім про їх бажання, вписано по православної Церкви“. Так мученицьки скінчила від меча й насилля царської влади Уніятська Церква під владою Москви. Розглядаючи її історію, мимоволі нагадуються слова св. Письма, які дуже відповідають моментові нищення Унії: „А коли отворив п'яту печать, бачив я під вітварем душі вбитих задля слова Божого і задля свідчення, котре мали. І кликали великим голосом, кажучи: — Доки, Господи святий і правдивий, не судиш і не мстишся за нашу кров над тими, що живуть на землі? — І дано кожному з них білу одіж і сказано їм, щоб відпочили ще короткий час, доки не доповнять числа і їх співслуги і їх брати, що мають бути вбиті, як і вони“. (Апокаліпсис VI, 9—11). Кров „возз'єднаних“ українців-католиків, насиллям Москви та її сталінської Церкви, ця кров кличе пімсти в праведного і святого Бога. І чути вже далекий грім пімсти

Господньої над царством Сатани та слуг його, пімсти, що прийде в наші дні!

Із жалем і соромом доводиться ствердити, що московські імперіялісти розуміли краще значення Української Католицької Церкви для національного українського руху, як самі українці. Люте переслідування українців-уніятів та жорстока ліквідація Української Католицької Церкви Москвою не викликали якогось більшого обурення чи руху між православними українцями під царською владою. Не відбилось це історичне насилля московських можновладців над духом західньої вітки українського народу відповідним відгомоном і в українському письменстві. Цю здавалось би незрозумілу байдужість української верхівки можна пояснити з одного боку тим, що ця верхівка — за московською модою — ставилася байдуже до Церкви й віри взагалі, а з другого тим, що була це якраз доба царювання Николая I., доба найгіршого занепаду національного руху в Україні, який ідеї Шевченка проломили аж геть пізніше.

Московський уряд спромігся насильством знищити Українську Католицьку Церкву в межах свого панування швидше, аніж її впливи й національно-пробудні ідеї встигли закорінитися глибше на східній Україні. На західньо-українські землі, що перебували ще недавно під польською владою, царський уряд насунув дуже значні сили й засоби московщення та православної демагогії, розуміючи добре значення цього мосту України до греко-католицької Галичини й Європи. Бо і царський уряд боявся західньої Європи так же само, як боявся її і большевицький уряд у добі Хвильового... Отже нема дивниці, що московський царський уряд робив усе можливе, щоб на західньо-українських землях створити фортецю московського імперіялізму. Зокрема чорносотенна пропаганда Почаївської Лаври перед першою світовою війною не лишилася, на жаль, без від'ємного впливу на місцеве українське населення. І вплив цей тривав також навіть пізніше, коли вже ці землі перейшли під Польщу.

Можливі впливи Української Католицької Церкви на українців під московською владою ударемнювала

в деякій мірі зручна московська пропаганда, спрямована на штучну підтримку й пожвавлення виключно антипольського наставлення мас, а для більшої слави московського православ'я. Одним із актів цієї пропаганди був м. ін. пам'ятник Хмельницькому в Києві, що мав проповідувати єдність України з Москвою. Отруйність такої московсько-православної пропаганди на тлі українсько-польських воєн та ідентифікації ідейних підстав того руху з малоросійськістю і православ'ям виявилися в цілому ряді „історичних“ повістей, писаних навіть і „українофілами“ типу Мордовцева-Мордівця і йому подібних. Знов же ліберально-атеїстична школа московських науковців спричинилася своїми впливами інтернаціонального соціалізму та „поступовства“ до викривлення української історіографії в дусі московсько-української „спільноти“ та федералізму.

Накинена українцям московська віра не запустила, помимо старань царського уряду, дійсно-органічного кореня в релігійності українського народу. Доказом те, що не ввійшло в наш нарід ніяке зі збочень московської віри. Московська Православна Церква не запустила кореня в глибини українського духа. Насилані з Москви батюшки виконували свої обов'язки наскрізь формально, часто разом із поліцією, не знаючи при цьому нераз навіть добре української мови. Українське селянство ставилося до них у кращому випадку вороже як до визискувачів, у гіршому випадку неутрально й формально. До церковних обрядів українські селяни вкладали, звичайно, свій окремий національний зміст та значення, поминаючи — в міру можливості — чужинецьке походження попа. Без поважної шкоди для національної духовості й релігійності українства це, звичайно, не бувало. Змірити шкоду, яку мало українське селянство через недостачу власних українських душпастирів, міг кожний, хто бачив чим були для українців їх греко-католицькі священики в Галичині.

Великим лихом, яке московська віра завдавала українцям, була відірваність української інтелектуальної верхівки від народніх мас, особливо в ділянці релігійних

взаємин. Байдуже і зневажливе ставлення московської інтелігенції до своєї віри й Церкви не могло лишитися, звичайно, без впливу і на українців, що підлягли змосковщенню і в тій ділянці незвичайно важній для нації. В кожному разі для тіснішої органічної співпраці поміж українською інтелектуальною верхівкою та масою українського народу, головнo в незмосковленім селі, бракувало скрізь тієї основи, яку творить скрізь своя національна Церква. Це відбилося, без сумніву, дуже від'ємно на українських визвольних змаганнях після першої світової війни. Українським селам і містечкам недоставало національно думуючого духовенства, яке — разом із іншими українськими інтелігентами — могло б український нарід боронити від розкладової діяльності московських та жидівських агентів большевизму.

У якій мірі Українська Автокефальна Православна Церква спромоглася увільнити українців від отруйних впливів московської віри в короткім відносно часі визвольних змагань, трудно сказати. На українцях, які по першій світовій війні подались на чужину, цього в кожному разі не дуже помітно. Вони бо не мали властиво ні зрозуміння того лиха, яке московське православ'я завдало українському народові, ні обурення проти переслідувань Української Католицької Церкви. Переслідування московської братньої Церкви большевиками — запаморочило цілком і українців. Отже відвідування московських церков українськими емігрантами було на денному порядку.

Сумним і характеристичним є також факт того, що і протягом другої світової війни, коли в кожному більшім українським місті видавали український часопис, не було якоїсь помітнішої акції за відновлення якоїнебудь української національної Церкви. Не менш характеристичним був і той факт, що відновлення Української Автокефальної Православної Церкви в організованій формі сталося саме на терені колишніх уніятів, Холмщині, отже значить було спрямоване — за згодою німців — на розбивання релігійної єдності в західній Галичині і на Лемківщині, що знов причинилося до розбиття галиць-

кої релігійної та національної єдності й спрямувало українську боротьбу проти поляків, замість проти москалів, і так допомогло розбивати протинімецький і протимосковський фронт. Це й було зайвим доказом того, що й така православна Церква і в такому важному часі причинилася до вислуг чужим, а не українським національним інтересам. Отже й дозволяє нам воно мати сумнів у тому, чи взагалі яканебудь православна Церква, завжди покійна кожночасній світській владі, могла б узагалі колинебудь статися міцною основою для оборони перед московською вірою, будь вона царська колись, чи сталінська сьогодні. Бо не спираючись на духовні, а радше на державні сили, така Церква ніколи не може бути певною обороною проти наступу московської віри чи то в ділянці поборювання безбожництва чи відносно впливів Москви на українську національну ідеологію.

Тимчасом не підлягає ніякому сумніву те, що сучасний московський уряд уживає, як і його царський попередник, московського православ'я в ідеологічному поході на знищення української нації та віри. Отже й українська віра мусить мати міцне забороло в боротьбі проти нового наступу московської віри, забороло, яке не підлягало б якимнебудь державним впливам, а було сильне як духовна сила, сперта на відвічній скалі Христової Церкви.

КАТОЛИЦИЗМ І БОЛЬШЕВИЗМ

Дуже прикметним для взаємин між Римом і Москвою є те, що в основі ті взаємини залишилися без змін від доби Івана Лютого. Уже тоді виявилось глибоке противенство між католицькою засадою незалежності віри від держави і московською засадою повного підпорядкування Церкви державі та її хижацьким плянам. Це стверджує навіть і московська урядова історіографія: ось в одній з історій Московщини читаємо: „Старання Папства нав'язати взаємини скінчились у північній Русі (Московщині) безуспішно. Еволюція релігійної думки в північно-східній Русі (Московщині), яка зірвала зв'язки з Заходом, довело до такої релігійної окремішності й виключності, що якесь порозуміння в цій ділянці було цілком неможливе“. Старань із боку Апостольської Столиці про такі взаємини не бракувало; нпр. патер Посевіно дістався був навіть до двору Івана Лютого та розпочав прилюдну дискусію з царем на релігійні теми; але цар почав лаяти папу по московськи такими словами, що Посевіно чимхутчій постарався припинити оцю матюківську „дискусію“.

Ворожість Москви до „латинської“ ніби, а по правді дійсно християнської віри, була дуже зрозумілою. Бо справді християнська віра Риму наказувала м. ін. слухати більше Бога, ніж людину. Європейські володарі, хоч і не все встигали уникати порізень між духовною і світською владою, то назагал не вимагали від своїх підданців, щоб вони слухали світських володарів більше ніж єпископів, від яких оті світські володарі самі діставали благословення Церкви, що в ті часи давало їх владі

щолиш дійсний авторитет. До того ж Рим приніс своє старе право Європі, а Апостольська Столиця знала відмежувати своє право від світського. У Московщині навпаки: благословення князів Церквою було тільки моральною фікцією, бо ж Православна Церква служила там без ніякого спротиву політиці деспотичної держави. Не диво, що противенство поміж Апостольською Столицею і Кремлем, колишнім чи сучасним, є не тільки противенством між вірою і безвір'ям, але є теж противенством між свободою людського духа, яке дає йому справжня Христова віра, і між невилітним підпорядкуванням людського духа московському деспотизмові та імперіялізмові.

Московські можновладці були в більшій чи меншій мірі завжди ворогами справжньої вільної християнської віри, принесеної посередньо чи безпосередньо з Риму, бо така віра визволяла від „віри“ в божеську владу кожночасного московського деспота. З цього погляду москвини слушно вважали віру старої княжої України за „ізуверіє“, за чужу їм і непевну віру. Звідти й походила дика лють московських деспотів від Івана III. й Івана IV. Лютого аж до сучасних, де б вони тільки з тією українською свободною й гідною людини вірою не стрічалися, чи в Новгороді в XVI. стол., чи у Львові по загарбанні останніх західньо-українських земель у XX. стол. Цікаво, що московські церковні достойники поділяють цю ненависть і тепер, не зважаючи на всі зневаги й переслідування, які вони витерпіли від большевиків. Щоб зламати кожний спротив московської Церкви, загрожував Кремль, що порозуміється з Ватиканом, і це зробило на „завидющих і загребущих“ московських попів більше враження, аніж большевицькі переслідування.

Підчас другої світової війни виявилось виразно, що кривава й руїнницька акція московських безвірників у першій добі большевицького панування була зайва й безглузда з московського державного становища. Московський уряд мав підчас тієї війни нагоду переконатися, що православне духовенство готове служити йому, як

служило завжди кожночасному урядові, та вдовольтися тим сурогатом християнської віри, яким є московське православ'я. Зате помирнення Кремля з Московською Церквою не лише не змінило ставлення Кремля до християнства взагалі і до Ватикану зокрема, а радше навпаки, загостило його. Це виявилось перш за все в лютому нападі большевицької Москви на Українську Католицьку Церкву, на якій Кремль хотів пімститися за всі оті поразки, яких комуністичні сили зазнали від Ватикану скрізь поза межами московського панування. До того ж московські деспоти мусять знати добре, що заборонена і переслідувана завжди москвинами Українська Католицька Церква може і в рямцях московської в'язниці народів лучити поневолених українців із Заходом, із Ватиканом, із усім справді християнським світом, та так давати українцям усе нове почуття сили та справедливості їх змагань.

Щоб зрозуміти всю фатальність для Московщини, а посередньо і для цілої Європи, тієї прірви, яка постала між Апостольською Столицею і Москвою з моментом утворення московського абсолютизму, треба уявити собі, чим була і є Апостольська Столиця, а чим була й залишилася Москва. Рим прийняв Боже слово по тисячлітніх шуканнях Бога, що творили спадщину єгипетської та грецької філософії й цілої античної культури, витвореної довкола Середземного моря. І католицький Рим був бездоганним управителем та орударем тих скарбів, помноживши їх та поширивши разом із християнською вірою по цілій Європі, а пізніше й далеко поза нею. Частина цих скарбів дісталася з християнською вірою і в Україну, зате Московщина відгородилася рішуче від усіх західних впливів та культури. Ворожість Московщини до культурного християнського Риму пімстилася на Москві недостатчею культурних західних традицій та незвичайно низьким рівнем московської культури. Перший московський учений, Ломоносов, з'явився аж у другій половині XVII. століття. Ніяких духових зв'язків із католицизмом не нав'язала Москва і придбавши — наслідком розподілів Польщі — кілька

мільйонів католицького населення. По польському повстанні 1863. р. Петербург зірвав дипломатичні зв'язки з Ватиканом і відновив їх щопиш 1894. р. Московський „лібералізм“ пізніше теж не пошавив ані не поліпшив взаємин Московщини з Апостольським Престолом із тієї простої причини, що таких зв'язків у духовій ділянці майже зовсім не було. Большевицька революція, звичайно, могла тільки загострити відносини між Ватиканом і Кремлем, бо з одного боку Апостольська Столиця завжди виступала в обороні поневолених Москвою християн, а з другого нагадувала й нагадує всьому християнському світові, що воно для християнина неможлива річ визнавати комуністичну „віру“.

Та щопиш друга світова війна допровадила до того, що комуністичні сили московського імперіялізму й оборонці християнства взагалі розпочали змагання безпосередньо на всьому європейському фронті. Досі історія не знала властиво змагань між такими засадничо різними ворогами, як оборонці католицької віри й європейської культури з одного та московські імперіялістично-большевики з другого боку. Здавалось би, що оті противники перебувають на таких різних площинах, що боротьба між ними просто виключена. І справді, по одному боці веде боротьбу духова потуга, спільнота християнсько-католицької віри, якої Столиця не орудує ніякою матеріальною зброєю, ні не має якоїсь поважнішої території чи примусової влади над своїми побірниками. По другому ж боці стоїть держава, без властивої нації в європейському значенні того слова, а тому без ніякої моральної сили й духової культури, держава, яка є тільки механічним знаряддям фізичного насильства в ім'я негативної „ідеї“ над 300 мільйонами населення в Європі й у власних межах на шостій частині земної кулі. Парадоксальність цього становища збільшує до справді велетенських розмірів іще й те, що ціла та, потворна своєю величиною, московська потуга тримається „ідеологічними“ засобами брехні, демагогії, маскуванню, витворення наскрізь хибної уяви про себе в англо-саських противників і т. п.

Свою збройну меншевартість надолужує Кремль ідеологічними засобами, втручанням у внутрішні справи противників шляхом демагогічної пропаганди, деморалізації суспільно-політичного життя, штучним завогнюванням економічних конфліктів та витворюванням такого внутрішнього становища, яке й ужиток збройних сил проти Москви зробило б щонайменше ризиковим. Отже й навпаки, визволення внутрішнього життя західніх держав від отруйних впливів Москви, себто загальне поширення, особливо в робітничих масах, розуміння того, що більшевизм і московський імперіялізм є тотожними, обвинувачення комуністів як агентів чужого імперіялізму та виключення їх через те з суспільно-політичного життя, могли б виявити в такій мірі збройну перевагу англо-саських держав над Москвою, що й ужиток зброї був би зайвим для визволення поневолених націй із московського ярма.

Це московські агентури дуже добре знають і тому ненавидять так люто Ватикан, який спромігся охоронити своїх вірних перед моральною отруєю Москви. Коли зважити, що число католиків у всьому світі виносить тепер понад 400 мільйонів та, що около 26 мільйонів із того пробуває в З'єдинених Державах Північної Америки, то можна легко зрозуміти, яку небезпеку творить католицька правда для всіх московських брехень на всьому світі, а особливо в Європі й Америці. Для того така скажена нагінка Москви проти католицизму в усьому світі, особливо по проголошенні викляття всіх активних „католиків“-комуністів та вилученню їх від спільноти з Христовою Церквою.

Несподіваний переможний спротив католицького руху московській навалі, спротив не лише негативний, але і ще більш небезпечний для Москви своєю позитивною соціальною програмою, повинен нас, українців, цікавити не лише тому, що ми самі належимо до протимосковського фронту народів Європи, кожна перемога якого є почасти й нашою перемогою, але ще й із багатьох інших причин. Політична перемога католиць-

ких партій над комуністичними силами Москви в Італії, Франції, Німеччині й інших державах Європи, є перемогам ідеологічною перемогою, спротивом католицького духу отруйним впливам Москви, тим впливам, яким наш нарід, на превеликий жаль, спротивитися в належній мірі не спромігся, заломився серед своїх визвольних боїв, утратив свою незалежність і зазнав жакхливих мук та втрат під московською кормигою. Одною з головних природних основ цього, просто органічного, відрухового спротиву католиків проти большевизму, є звичайно, не тільки саме противенство між наукою Церкви і наукою комуністичної Москви, але і глибока органічна відраза європейця до московського деспотизму й невільництва та до багатьох тих психічних прикмет москвинів, які вони в собі під вічною деспотією витворили.

Сама вже раптовість і безпосередність спротиву католицького руху московським впливам доказують, що про якусь систематичну пропаганду Риму не могло бути й мови, поминаючи вже те, що цей рух виник нагло й розвинувся в таких державах як Угорщина й Австрія, що перебувають під терором московської окупації. У боротьбі проти большевизму будила, звичайно, католицька віра і всі ті сили вікової європейської культури, з якими вона злучена органічно, які живуть глибоко й підсвідомо в душі кожного справжнього європейця та спонукують його як і в давно минулі віки, боронитися проти кожного нападу варварів. У цьому відношенні є католицизм глибоко національним чинником, а лише цей чинник має силу викликати непереможний спротив проти большевизму, ворожого самій нації. Отже мова тут не лише й не остільки про самі догми католицизму, але і про його вікові моральні й культурні впливи на збірну психіку поодиноких народів та про їх взаємовідносини. Оскільки ж мораль і культура є в їх основі національними, то і впливи католицизму мають на народи наскрізь національні висліди. У цьому ж і полягає, звичайно, світське значення католицизму в боротьбі проти большевизму, московської навали. Не бачити цього, це значить бути наскрізь засліпленим націо-

нально й дивитися на світ крізь московсько-більшевицькі окуляри.

Варта уваги й обдумання ще й та обставина, що значення католицького руху в боротьбі проти сучасного більшевизму в різних державах є досить різне. Зокрема звертає на себе увагу те, що сила католицького руху була відносно значніша в Угорщині й Словаччині, аніж у Чехах і Польщі. Чи не є причиною цього те, що в двох перших країнах, національно одноцільних і католицьки більш вироблених, католицизм міг змобілізувати всі національні сили населення, тоді коли в Чехах, а особливо ж у Польщі, католицьки невироблених і національно неодноточільних, ці сили були в значній мірі зужиті на боротьбу націй у межах держави.

Виникає ще й інше питання, на яке зрештою вже звертано увагу й у деяких органах європейської преси, а саме: чи не вичерпається динамічна сила католицизму в утворенні великих політичних партій, які зійдуть на рівень інших партій у щоденній економічній і суспільно-політичній боротьбі в парламентах і поза ними. Зокрема вказувалося на те, що по перших великих виборчих перемогах „католицької“ французької партії МРП французькі комуністи зробилися знов найчисленнішою партією. Але комуністи досягли своїх виборчих успіхів коштом не МРП, а послужних їм соціялістів та лібералів. До того ж мобілізація національних сил католицизмом у Франції була відносно тяжчою ніж, нпр., в Італії, через значне розповсюдження між французами старої недуги москвофільства. Окрім цього мірити животворну духову силу католицизму в цілім національнім організмі самими тільки виборчими успіхами було б хибно хоч би тільки тому, що католицизм не є однопартійним та відживлює і скріплює також і інші національні партії та міжпартійні маси населення.

Але оскільки більшевизм є скрізь поза межами самої Москви зовнішньою лихою силою, то національна активність католицизму не може обмежуватися тільки до обсягу самої внутрішньої оборони в межах поодиноких держав. Це перечило б і високій християнській місії

Апостольської Столиці: нести поміч і оборону кожній нації, якій робиться кривда, лихо й насильства. Воно ні диво ні випадок, що саме ця добродійна акція Ватикану в часі війни і сучасного повоєнного лихоліття викликала люті напади московської преси й „дипломатії“ на Ватикан та безглузді закиди, що Апостольська Столиця „боронить фашистів“.

Уже самі напади московського імперіялізму та його комуністичних п'ятиколонників на католицькі партії в кожній окремій державі мусять провадити до узгодження оборонної чинности національних рухів на католицькій основі проти московської навали. І від тієї загально-європейської, а навіть світової акції католиків буде залежати в значній мірі очевидно й те, чи динамізм цього руху буде розвиватися далі, чи спиниться у відносно скромних межах партій у поодиноких державах.

Щодо того, що Кремль робить і буде робити все від нього залежне, щоб динамічну силу Католицької Церкви на національних основах підкопати й спинити, проте, звичайно, не може бути й найменшого сумніву. З тією метою Кремль гальванізує московське православ'я та підпорядковує Москві й православні Церкви балканських народів. Можна бути певним, що Кремль обездуховить православні Церкви скрізь так, як це зробив тому 400 років у самій Московщині. А рятунок від московської бездуховости можуть східні Церкви знайти тільки тоді, коли національний динамізм католиків спроможеться сам ставити належний спротив наступові „московської віри“.

Годі теж заплющувати очі й не хотіти бачити того, що дальший розвиток сучасного католицького динамізму залежить теж і в чималій мірі від його дальшого поширення на схід, куди мандрують тепер висилані москалями з -батьківщини українські греко-католики. На просторах цілої України живе в збірнім дусі нації, хоч і під віковим намулом московського православ'я, справжня християнська віра українських князів і гетьманів, пройнята тими ж самими елементами середземноморської

культури, які живуть сьогодні і в самій Італії. Але їх треба збудити, звільнити від московського намулу новою могутньою течією європейського духу.

Як у боротьбі між Європою і Москвою, так і в боротьбі між Католицькою Церквою і московським православ'ям, знаряддям московського імперіялізму, припадає Україні дуже поважна роль. Як Європа взагалі, так і католицький рух зокрема потребують нових сил, особливо коштом ворога всього культурного людства, коштом московського імперіялізму.

Але є багато покликаних, та мало вибраних. Чи українці будуть належати до тих вибраних і в якій мірі, те залежить насамперед від них самих. Ми слушно обурені, що культурний світ не zareагував належно на ганебне московське насилля, доконане москалями над Українською Католицькою Церквою. Але чи ми самі, українці, відповіли гідно на це насилля? Де ж той могутній рух обурення, який мусів би стрясти й піднести всю українську спільноту на чужині, без різниці церковного обряду й віри? Де були якісь величні протестаційні збори? Де подано меморіяли з тисячами підписів під ними до інтернаціональних установ і урядів великодержав? Чи були десь переведені збірки грошей на протестаційну акцію, чи видано брошури в нашій і чужих мовах про колишні й сучасні насильства Москви над християнською вірою в Україні? Чому сучасне нищення Української Католицької Церкви не викликало бодай такого обурення, як пацифікація Галичини польським урядом? Чи тому, що все ще існують українці, які „волять під царя православного“?!

Це питання, над яким треба спинитися й вирішити чинно, а не порожніми проклямаціями, якими наші люди так охоче заспокоюють своє національне сумління. Світ дійшов до нового поворотного пункту. В Європі й у цілм світі витворюється, без сумніву, могутній рух, спрямований проти наступу московського імперіялізму, і в ідеологічній і в інших ділянках. Католицький рух на національних основах є лише частиною цього загаль-

ного руху, а проте його духова сила наймогутніша. Пристати до католицького руху і так узяти його сили по нашим боці, чи дати йому пройти бездіяльно повз нас — це залежить уже тільки від нас самих. І залежить іще від нашої спільноти в цьому русі, чи ми станемо ще й духово справді самостійною нацією, чи й далі тільки будемо тягнутися в невільничому стані московської віри.

ЧЕРЕЗ ОБ'ЄДНАННЯ ДО ВИЗВОЛЕННЯ

Підіймаючи питання про прилучення українців, які перебувають у громадах Української Автокефальної Православної Церкви та підпорядкованої московському Патріархові Православної Церкви, прилучення до Української Католицької Церкви, треба перш за все мати на увазі труднощі розв'язки цього питання в душі Української Нації. Найбільш може утруднює розв'язку цього питання та обставина, що питання ставимо фактично тільки перед тією частиною української національної спільноти, яка оце перебуває тепер на чужині. Отже треба нам числитися з еventуальним закидом, що питання прилучення православних українців до Української Католицької Церкви треба, мовляв, відкласти аж до часу досягнення самостійності України та утворення українського національного уряду. А проте такий погляд був би наскрізь неслухним, бо якраз одним із головних світських мотивів церковної злуки саме тепер є те, що така злука могла би поважно збільшити моральні, а там і фізичні сили українського народу в його боротьбі за визволення.

Питання про зміну найвищого проводу Церкви може деяким українцям, в умовинах життя на Заході, видаватися позбавленим значення та належним до давно-минулої доби. Але бо й московська окупація завершила життя в Україні також і в ділянці релігії на кількасот років назад. Там, де тепер можливі такі релігійні переслідування, яких деякі європейські держави просто ніколи не знали, а інші перебули їх кілька віків тому назад, там, де можливе тепер нищення церковної спільноти, що об'єднує кілька мільйонів вірних, — там бо-

ротьба за привернення старої віри й Церкви в Україні є не тільки оправданою, але життєво необхідною. А українці на чужині повинні робити саме те, що зробили б вони на батьківщині, коли б там панувала така воля, як в Європі.

Клич „ЄДИНА НАЦІЯ — ЄДИНА ЦЕРКВА“ має для недержавної нації цілком інше й без порівняння більше значення ніж для державної нації. Церква недержавної нації заступає їй у деякій мірі державу в різних ділянках національного життя — і в цьому відношенні веде націю до власної державности. Церква перш за все може мати моральний авторитет держави і скріплювати цим органічний зв'язок поодиноких частин і членів нації. Церква причинюється також у значній мірі до втримання культурних зв'язків у межах нації, бо дає нації не тільки скарби релігійного світогляду, але й усі ті культурні вартості, які християнство принесло кожній нації.

Національна Церква творить могутню оборону національного **живла**. Добре знаємо цю роль Церкви в старій Україні. У значній мірі західня галузь Української Нації завдячує Українській Католицькій Церкві те, що ця Церква оборонила наш нарід від сполющення та дуже спричинилася до відродження народу в націю в найновіших уже часах. Знаємо також, що Католицька Церква єдина оборонила ірляндців від асиміляції англійцями, як і тепер не дає їм розпливитися в американському морі.

Не бракує також і негативних прикладів. Найповажнішим чинником московщення й москвофільства в Україні була безсумніву спільна з москвинами Православна Церква, спеціально в Галичині, де москвофільство просто ідентифікувалося з православ'ям. Таку ж роль відіграла Православна Церква і в Білорусі, а навіть у межах чужих держав — Болгарії та Югославії. За „оборону“ православної віри Москвою проти Туреччини платять тепер болгари й серби дуже й дуже дорого. Українських поселенців у Югославії теж перш за все серби

старалися „навернути“ на православ'я, щоб їх опісля зденаціоналізувати.

Від'ємним чинником для єдності нації й національної держави є існування двох Церков у межах одної нації. Коли із сербів і хорватів не витворилася одна нація, то причиною цього є саме і приналежність обох південно-слав'янських народів до різних Церков. Ця ж приналежність до різних релігій була, як відомо, причиною відчуження між Австрією і Прусами та основою спротиву Баварії й інших католицьких країн пруському проводу в союзі німецьких держав.

На основі цих прикладів і досвіду з власної минувшини можемо бачити, яке значення може мати єдність церковної організації для національної єдності української спільноти. Це розуміла добре Москва і тому всіма силами старалася цю єдність розірвати, по засаді „поділяй і пануй“. Іще сотня років тому було 12 мільйонів українців греко-католиками, то значить мало що не половина всіх тодішніх українців. Тому Москва брутальними засобами, які ми описали в попередніх розділах нашої праці, постаралася, щоб тих 12 мільйонів українців перетягнути на свою віру. Бо Москва знала, що поширення й розвиток Української Католицької Церкви в Україні був би невідклично довів до того, що ця Церква стала б одинокою Церквою для всієї Української Нації і так перешкодила б московським винародовлюючим впливам. Отже прилучення православних українців до Української Католицької Церкви тепер, у час, коли москвини - большевики жахливим насиллям нищать цю Церкву, було б із боку православних українців доказом, що вони протестують проти московського насилля та потвержують єдність усіх українців в одній Нації і в одній Церкві. Було б таке прилучення православних українців не тільки протестом, але й переборенням московського насильства над українськими душами, було б актом визволення, а тим самим і великим кроком уперед до національно-державної незалежності.

Таке прилучення було б здійсненням прастарих стремлень українського народу до безпосереднього зв'яз-

ку Української Церкви з Римом, зв'язку який червоною ниткою йде через усі віки української історії. Знаємо, що такий зв'язок існував у старій Україні, що були поважні українські старання, щоб його по розриві знову відновити; знаємо, що за цей зв'язок лилися ріки української найкращої крові, падали гекатомби українських мучеників: чоловіків, жінок і навіть дітей. Впоперек до здійснення цього об'єднання українців із Римом станула Польща, не допускаючи навіть до проголошення папських писем в обороні переслідуваних уніятів. Польща старалася надужити Церкви для польщення українців, але Українська Католицька Церква не дала себе для цього вжити і вже в самих початках Унії канцлер Польщі Сапега дорікав св. Йосафатові, що Унією шкодить інтересам Польської Держави. Правда, частина українців збаламучена польською навалою та московською агітацією, пішла на спротив і своїй власній Українській Католицькій Церкві та ставила відруховий спротив злуці з Римом. Але вже невдовзі цей спротив перемогли брутальні намагання московського уряду надужити православному віру для московщення українців. Масовий перехід при кінці XVIII. стол. українців-православних до Української Католицької Церкви був наскрізь природнім виявом спротиву українського національного живла московським насиллям над духом Української Нації. І треба тільки подивляти могутність життєвого інстинкту українського живла та справедливість національного почуття українців, які наказували їм шукати порядку проти московської навали, шукати на Заході, шукати в єдності Української Церкви з Римом та в незалежності її від московських і польських впливів.

Було б зовсім хибно запліщувати очі на те, що різниці а тим самим і порізнення між східняками й західняками, між наддніпрянцями й наддністрянцями існували, почасти ще навіть існують, а в деякій мірі і є цілком природніми. І з того погляду воно навіть добре, що вони існують. Та оскільки ці різниці походять із того, що галичани — греко-католики користали з добродійства зв'язку у Римом і західньою Європою та цілою за-

хідньою християнською культурою, а східні українці були жертвою отруйних для українства впливів Москви, а зокрема її православ'я, то слушність у цих „різницях і порізненнях“ мають, звичайно, „західняки“ — греко-католики, які і повинні тут служити зразком „східнякам“.

Коли назагал у масі втікачів порізень між східняками й західняками нема, то, звичайно, треба тільки подякувати Богові. Але воно не значить ані трохи, що між ними зникли нагло й остаточно старі різниці. Зовсім ні. Армія, якою є українська спільнота на чужині, в боротьбі проти московського наступу на всіх фронтах, за власне фізичне просто існування, zagrożене цим наступом, не затерла тих різниць, тільки їх тимчасово придавила. Ці різниці, а між ними особливо ті, які походять із приналежності до різних Церков, треба виявити, означити критично для того, щоб їх вирівняти та досягнути цілковиту єдність в українських рядах. Треба, щоб українська спільнота, перебуваючи на військовій стопі на чужині, могла не лише понести здобуту єдність на батьківщину, але й уже тепер післати поперед себе в Україну клич єдності, єдності, яка без єдності Церкви не може бути цілковитою й остаточною.

Не буде ця єдність новою єдністю, а тільки поворотом до колишньої єдності і в ділянці віри старої України. А відносно того, що ця віра з цілим її духовим, а зокрема національно-культурним змістом могла втриматись і втрималася не у викривленім Москвою й накинута Україні православ'ї, а лише в Українській Католицькій Церкві, щодо цього не може хіба бути ні найменшого сумніву.

Тепер, коли Москва окупувала всі Православні Церкви — за виїмком Греції — не буде пересадом сказати, що московський імперіялізм убив духово православ'я. Воно тепер мертво поза всякий сумнів, тобто позбавлене всякого християнського духу й духовости взагалі: воно існує тільки формально і воскреснути вже ні в яким разі не може. Отже як духова сила в боротьбі поневолених націй проти Москви вже не може нам ніяк по-

служити. Отже з цього погляду можемо спокійно полишити мертвим ховати своїх мерців.

Питання про те, чи православ'я воскресне колись до нового життя, властиво повинно нас дуже мало обходити. Стара Україна прийняла, як ми вже писали, віру „католицьку“ в розумінні тодішньої всесвітності християнства, прийняла цю віру ще тоді, коли навіть іще Східна Церква не була відокремилася від свого католицького перводжерела: Фотій по „малій схизмі“ покався і повернув до Риму, як це доказують найновіші джерела, а „велика схизма“ Керуларія була щолиш 1054. року, міжтим коли Україна христилася 988. року! Отже ми, українці, маємо свою стару первісну християнську віру, маємо свою Українську Католицьку Церкву з самих початків християнства в Україні, Церкву, яка втримала віру старої України непорушною аж до сьогодні і лучить українців із перводжерелом християнської віри — з Римом, що спромігся оборонити її від московських впливів.

Питання, яке нас дуже близько й боляче дотикає, є те, чи й оскільки православ'я, як духове знаряддя московського хижацтва, може поменшувати національні сили українського народу в його боротьбі за національне існування та за державну незалежність, та яким чином можна ці отруйні впливи московського православ'я вдаремнити.

Заплющувати очі на наявність тих впливів це значило би перебирати дуже тяжку відповідальність перед Українською Нацією. Москва „третім Римом“, звичайно, не зробилась, а навпаки ще своїми впливами й імперіялізмом зруйнувала „другий Рим“ — Візантію, поставивши зовсім у тінь впливи константинопільського Патріярха. Не могло ж бо справді лишитися без впливу на істоту православ'я всюди те, що головним його осередком зробилася Московщина, загарбавши повільно шосту частину земної кулі. Не можна ж відокремити й охоронити духовий зміст православ'я від того факту, що воно є вірою 90 мільйонів москвинів. Не могло ж лишитися без

впливу на православні балканські держави те, що Московщина „боронила“ тут православну віру від турків. Не можна ж заперечувати і того, що православ'я зробилося фактично „московською вірою“ не лише для самих москвинів, але і в деякій мірі і для українців і білорусинів, а в меншій мірі і для балканських слов'ян. Фактом є також і те, що ця „московська віра“ мостила й мостить, тепер більш аніж колись усюди шлях для московського імперіялізму.

Доля православної Церкви на Балкані є дуже початковою і для долі Української Автокефальної Церкви. Як болгарська так і сербська Церкви теж автокефальні, болгарська навіть значно старша від московської. Ані Болгарія ані Югославія не межують навіть із Московщиною, а все ж від впливів московського православ'я вони не змогли оборонитися: православ'я в тих країнах виявилось недвозначно як чинник москвофільства. Москвофільство православних сербів і протимосковське наставлення католицьких хорватів є фактом не лише дуже красномовним, але й цілком зрозумілим. Віра є не лише збіркою релігійних догм і моральних приписів, — віра є крім того, особливо християнська віра, зв'язана органічно з цілою національною ідеологією та національною культурою. Отже, коли Московщина вже в XVI. віці зробила православ'я знаряддям свого хижацтва і невпинно збільшувала цю незavidну роллю Московської Церкви, то це не могло не залишитися без фатальних наслідків на духовий зміст православ'я і в менших націях і державах, які в більшій або меншій мірі були залежні від Московщини. Державні кордони й автокефальність поодиноких Православних Церков не могли, звичайно, оборонити їх від впливів московського православ'я, ані позбавити цих впливів їх ідеологічної московської отруйності. Кордони Австрії чи Польщі не були в можності перешкодити Православній Церкві в Галичині чи в Карпатській Україні ширити москвофільство. А і на Буковині Православна Церква не була ніколи таким забором українського національного живла, яким була там і в Галичині завжди Українська Католицька Церква. Ви-

яв тому дала в останніх часах звичка буковинців окреслювати щирих українців назвою „католик“.

Українська Автокефальна Православна Церква посталала по двох віках небуття в геройську добу українських визвольних змагань. Вона мала свої героїв і своїх мучеників, вона викликала навіть великий ентузіазм у деяких українських національних колах. Та поза тим її участь в українських визвольних змаганнях була відносно незначна. Незначною відносно залишилася її чинність між двома війнами на чужині. І це досить зрозуміле не лише тому, що ніякий ідеологічний чинник на московських можновладців і московських рабів майже ніякого впливу не міг мати, а з другого боку й тому, що керманичі українського національного зриву з церковними колами в Україні раніше зв'язків властиво не мали, та ще й тому, головно з тих причин, з яких і старі автокефальні Церкви на Балкані проти московського православ'я багато вдіяти не могли.

Причиною немочі кожної автокефальної православної Церкви в оборонній боротьбі проти „московської віри“ є те, що властиво ніяка з тих православних Церков не має потрібної для такої боротьби міцної ідеологічної релігійної бази, а завжди спирається на якусь державну підтримку. Бракує тим Церквам старої, а проте вічно живої в своїй еволюції християнської релігійної культури, всього того, що принесла з собою християнська віра для кожної окремої національної і для всіх світових культур, а що Москва в себе своїм поганським хижацтвом знищила.

По здобуттю Царгороду турками грецький Патріярх стратив властиво всякий чинний провід у справах православних Церков. Візантійський „другий Рим“ передав фактично той свій провід „третьому Римові“ — Москві, залишивши собі наскрізь формальну юрисдикцію в церковних справах. Але й поважну частину свого авторитету в релігійних справах візантійський Патріярх мусів фактично залишити Москві, а в кожному разі бодай не виявив навіть наміру впливати своїм моральним авторитетом на московський уряд. Коли Іван Лютий зма-

сакрував новгородських священників і тисячі населення з жінками й дітьми та сплюндрував церкви й монастирі, то грецький Патріарх не викляв царя за те, ані не звільнив москвинів від присяги цьому деспотові. Коли Петро І. та його ближчі наступниці-повії бюрократизували на пруський протестантський лад Московську й руйнували до тла Українську Церкву, то знов візантійський Патріарх не вважав за потрібне вставитися за тими Церквами і за їх правовір'ям у Петербурзі. Мовчав грецький Патріарх і тоді, коли большевицький уряд зруйнував новостворену Українську Автокефальну Православну Церкву та нищив десятки тисяч священників у цілому СРСР. Сучасне брутальне надуживання Православної Церкви большевицькою Москвою як знаряддя свого хижацького імперіялізму й безбожництва, теж не зустрінуло донедавна з боку грецького Патріарха якогонебудь спротиву. Клятву на комунізм кинув грецький патріарх щойно по клятві Риму і маючи за собою плечі Америки і воюючого з повстанцями-комуністами грецького уряду, — отже з чисто політичних мотивів.

Отже яке оперття може мати Українська Автокефальна Православна Церква в такій найвищій інстанції православної віри? Очевидно ніякого. В родині православних Церков і націй опанованих Москвою була і є Українська Автокефальна Православна Церква цілком осамітненою, бо не стоїть за нею ніяка сильна держава, яка б її зброєю обстоювала. А тільки для такого авторитету мають православні Церкви респект. Звідки ж тоді має черпати свій авторитет і моральні сили УАПЦ? Традицій православної Церкви старої України вона мати не може. З жалем і сумом мусимо признати, що московське православ'я ці традиції впродовж двох сотень літ, що минули по остаточнім зрунуванні Української Церкви, перервало як у народі, так і що більше в майже цілком змосковщеній українській інтелектуальній верхівці, як це виявилось протягом визвольної доби в Україні і потім серед українців на чужині. Зате ці традиції старої Української Церкви не тільки збереглися в Українській Католицькій Церкві, але ще й розвинулися про-

тягом вікової співпраці з перводжерелом християнства, Римом, розвинулися серед мільйонів західньо-українського населення. Не диво, що в 350-ліття віднови Української Католицької Церкви в т. зв. Унії Рим видав величаву енцикліку в честь тієї віднови, енцикліку, яка є могутнім протестом проти поневолювання тієї Церкви Москвою впродовж двох століть і рівночасно величавим похвальним гимном для творців і мучеників Української Католицької Церкви.

Яке є становище УАПЦ тепер і яким воно було б у самостійній українській державі? Правне становище УАПЦ на чужині є щонайменше досить сумнівним, бо Царгородський Патріярх мусить числитися перш за все з московським православ'ям, поставленим на службу московському імперіялізмові та з формально автокефальними, а фактично підпорядкованими Москві балканськими Церквами. Отже між православними Церквами є УАПЦ безнадійно осамітнена і вже тому зовсім безпомічна.

Але й між православними українцями на чужині УАПЦ не має загального признання й одности. Як глибоко сягнула отрута московського православ'я до збірного українського духу, те можна бачити на прикладі того, що й деякі приналежні до української інтелектуальної верхівки кола, зовсім не байдужі для релігії, вважають УАПЦ „самочинною“ і належать з усіма своїми релігійними потребами до Московської Православної Церкви. Той нелад збільшують іще негідні сварки між різними українськими православними Церквами, яких тепер нпр. в Америці нараховують щось аж сім. Ясно, що при таких роздорі авторитет і так невеличкий, який Українські Православні Церкви ще мають, паде зовсім, а деякі з основників тих Церков, нпр. адвокат Свистун, сьогодні вже в явно советофільських колах, що стверджують і самі православні в своїх часописах.

В Україні тепер правдоподібно тяжко відшукати слідів кількалітньої праці УАПЦ, яка зрештою широко не розвинулася й числила не більш двох тисяч священників. Але в Україні перебуває тепер понад п'ять мільйо-

нів українців, які залишилися в душі вірними своїй Українській Католицькій Церкві, що стала в 1946. році жертвою ганебного московського насильства. Те насильство не може бути, звичайно, визнаним ані Апостольською Столицею, ні урядом якоїнебудь християнської держави, незалежної від Кремля, ані культурним світом. А це в свою чергу управнює Українську Католицьку Церкву виступати на міжнароднім терені легально в обороні не лише католиків-українців, але й цілого українського народу поневоленого Москвою.

Становище Української Католицької Церкви й Української Автокефальної Православної Церкви у вільній Україні буде очевидно в значній мірі залежати від участі одної й другої у визвольній акції. Можливості тих Церков у цій ідеологічній боротьбі проти московської навали дуже різні й нерівні. Українська Католицька Церква виступає в ній, спираючись на вікові традиції Церкви старої України та на чотири сотні років співробітництва з Римом у новіших часах. Отже поважна роля Української Католицької Церкви в ідеологічному фронті європейських народів проти Москви є наскрізь зрозуміла й загально оправдана. Ідеологічна позиція Української Католицької Церкви в боротьбі проти Москви та православ'я, як знаряддя московського імперіялізму, міцна й не викликає ніде якогось сумніву. Її протимосковська аргументація є логічна й переконлива понад усякий сумнів. Поширення Української Католицької Церкви в Україні спиняло, за власним московським засвідченням, тільки московське насильство, тільки брудні поліційні заходи царської і пізніше большевицької московської влади. Отже по визволенні України не було б там ніяких перешкод для поширення Української Католицької Церкви, за виїмком хіба останків московського православ'я. Перед католицьким світом і культурною Європою є Українська Католицька Церква тією духовою силою, яка має понести на большевицький схід справжню християнську культуру.

Чи має УАПЦ, чи може українці приналежні до Московської Православної Церкви, стати впоперек

шляху Українській Католицькій Церкві при виконанні нею цього великого історичного завдання, яке творить складову частину цілої визвольної української боротьби? Жодна українська громада і жоден українець, гідний цього імені, свідомо цього не зробить; але і є обов'язком кожного уникати похибок, чи врешті їх направляти. У поборюванні впливів московського православ'я та в пастирській чинності, особливо між колишніми советськими підданцями, можуть бути між українськими Церквами тільки відносини щирого змагання. Але чи самий факт наявності двох, а разом із Московською Православною і трьох Церков між українцями не може бути в багатьох випадках тільки перешкодою до чинності Української Католицької Церкви, як єдиної легальної заступниці українського народу, спеціально в Європі? Як українець так і чужинець можуть слушно тоді запитати, чому властиво УАПЦ і українці взагалі лишаються в складі православних Церков, коли рівночасно виступають проти московського православ'я як знаряддя московського імперіялізму та логічно і проти інших православних Церков, якщо ті, як нпр. румунська, підтримують політику Москви. До того не мають ті православні українці ані підтримки ані оборони від найвищої інстанції тих Церков, Патріярха в Царгороді. Як обґрунтувати логічно для самих православних українців та з'ясувати чужинцям виїмкову приналежність самої тільки УАПЦ до ідеологічного фронту Європи проти Москви, фронту, до якого разом з іншими католицькими групами належить також і Українська Католицька Церква?

Але раніш аніж давати чужинцям пояснення щодо незрозумілого для них на перший погляд поділу українців у ділянці віри, треба спочатку розглянути це питання для нас самих. Чи кермуються православні українці у відношенні до Української Католицької Церкви старою і фатальною хуторянською засадою — так було, так є, отже і так має бути? Нехай світ стає на голову і змінюється зверху донизу, нехай Європа простує, куди хоче, від сучасного історичного зворотного пункту, — та ми, як були православними, такими ж і залишимося.

Можливо, що це в деякій мірі тільки залишки наскрізь несвідомого національного атавізму, рештки неприязні до кожної злуки з Римом узагалі, яку викликала протягом давно минулих віків Польща своїми намаганнями надужити католицьку віру для польщення українського народу. Про невчасність і шкідливість цих атавістичних останків у збірному дусі українського народу, шкідливість для українських визвольних змагань, не може бути, звичайно, і двох гадок, поминаючи навіть те, що й польський нарід веде тепер, як і український, уперту боротьбу проти московської навали.

Але без порівняння поважнішою й небезпечнішою перешкодою для прилучення православних українців до Української Католицької Церкви — поруч із тим хуторянським консерватизмом та антинаціональним атавізмом — без сумніву й на превеликий жаль є несвідома психічна залежність численних українців від отруйних впливів Москви. Щоб унагляднити собі те затроєння українського духу московськими впливами, треба пригадати собі, яких титанічних зусиль української національної ідеї треба було, щоби перемогти хуторянський консерватизм української політичної думки та притягти українську національну верхівку від жадання автономії до жадання федерації, а опісля і самостійности. Знаємо, що боротьба між українськими федералістами й українськими самостійниками відбувалася ще в Центральній Раді і забрала багато часу й енергії, так дуже тоді потрібних для боротьби за українську самостійність. Знаємо, що українські самостійники перемогли нарешті тільки завдяки розвиткові тодішніх подій, яких хід залежав від українців тільки почасти і які просто накинули нам тоді konieczність самостійности.

В національно-релігійній ділянці відбувається тепер у деякій мірі те ж саме, що відбувалося понад чверть віку тому назад у ділянці національно-політичній, відбувається з тією різницею, що справа Української Католицької Церкви не була ще тоді загально-українською справою, а католицький рух у боротьбі проти московського імперіялізму не був загально-європейським чинником.

Коли для унагляднення й зрозуміння цієї паралелі порівняємо Українську Автокефальну Православну Церкву з національно-політичною автономією чи навіть федерацією, то прилучення православних українців до Української Католицької Церкви буде відповідати тоді самотійності, в значенні якнайбільшого відокремлення від Москви. Ця рівнобіжність буде тим більша, що московський уряд виступав і виступатиме з такою ж безоглядною брутальністю як проти кожної справжньої федерації з Україною, так і проти кожної її автономії, як проти Української Автокефальної Православної, так і проти Української Католицької Церкви. Тому не треба бути ніяким пророком, щоб наперед знати і казати, що як поборення кожної навіть лише національно-культурної автономії спричинилося до того, що жадання самотійності зробилося тепер загальним для всіх українців, так і переслідування Української Автокефальної Православної Церкви мусить спричинити загальне бажання прилучитися до Української Католицької Церкви, як Церкви вповні від Москви самотійної. Буде воно нічим іншим як тільки поширенням українського самотійницького руху з національно-політичної ділянки також і на релігійно-національну ділянку.

Отже йдеться тепер про те, щоб цей живловий національно-релігійний рух, який є тепер у початковій стадії, свідомо розвинути; унезалежити дух багатьох українців від неусвідомлених ними отруйних московських впливів у ділянці віри; досягнути і в цій ділянці якнайбільшу єдність цілої української спільноти на чужині й батьківщині та тимсамим зміцнити і цілий український визвольний рух.

Ми потребуємо тепер більш аніж колинебудь національного підйому, ентузіазму, який переміг би нашу сучасну ідеологічну кризу, змобілізував би наші національні сили та вможливив нам чинно спричинитися до загального руху народів Європи й Америки проти навали московсько-большевицького імперіялізму. Такий підйом можливий лише шляхом чинного об'єднання в ділянці національної віри, як і в інших ділянках націо-

нального життя. Такий підйом потрібний особливо для тих українців, які дісталися на чужину поневолі в большевицько-безвірницьким, хоч формально часом і православним оточенні. Для них справа не в переході із православ'я до Української Католицької Церкви, а в переході від московського безвірництва до Української Національної Церкви взагалі.

І врешті з питанням про визвольне поширення Української Католицької Церкви між українцями лучиться невідривно і питання української національної гідності: ніяка бо нація, яка має повагу для себе та хоче, щоб її поважали й інші не може без рішучого спротиву дозволити на таке насилля і знуцання над своєю Церквою й вірою, як оце dokonує їх московський уряд і Церква над Українською Католицькою Церквою. Не даючи гідної відповіді на цей московський злочин, українці ставлять себе в очах усього культурного світу більш-менш на один щабель із москвинами, які теж без поважнішого спротиву дозволили большевикам по жовтневій революції винищити поважну частину свого духовенства:

А найгіднішою відповіддю українців на злочинне нищення Української Католицької Церкви московсько-большевицьким урядом було б масове прилучення українців до тієї своєї національної Церкви. Навіть мовчазне визнання культурним світом „доконаного факту“ московського насильства над Українською Католицькою Церквою мало б найфатальніші наслідки для справи цілого українського визволення. Зокрема було б тоді й поховано ідею й переконання поважних політичних, а зокрема католицьких кіл Європи й Америки, що українська віра несе світло західньо-європейської культури на схід. А це відносилось б не тільки до самої Української Католицької Церкви, але й до всієї України взагалі, бо не лише українцям, але й іншим націям мусить бути добре відомим те, що в сучасній боротьбі Європи проти Москви неутральних бути не може, і то як у релігійній ділянці, так і в усіх інших. Кремль сам же проголосив: хто не з нами, той проти нас. А московські

агенти в Європі розуміють це і навпаки, себто: хто не виступає проти нас, того можна вважати нашим. Отже коли православні українці не дають гідної відповіді на московські насильства над Українською Католицькою Церквою, то це в очах чужинців та й самих українців може виглядати так, ніби в тій ділянці може існувати якась солідарність між Кремлем згл. його Православною Церквою та православними українцями. Коли Москва виступає протекторкою всіх Православних Церков, то не легко з'ясувати всім і кожному, чому саме Українська Автокефальна Православна Церква має творити в цьому відношенні саме один-єдиний виїмок.

Кожне порушення концепції української місії на Сході, місії, яку католицька Європа лучить у великій мірі з Українською Католицькою Церквою, а також як і кожний евентуальний сумнів у спроможність Української Нації належати чинно до протимосковського фронту європейських народів, могли б мати тепер більш аніж колись фатальні наслідки для визвольних змагань України. Ідея „Злучених Держав Європи“ скупчує навколо себе все нові мільйони прихильників, не тільки на нашому суходолі, але і в Америці. Але як далеко буде посунене на схід плянування цієї нової злученої Європи, себто чи Україну включать до неї, те залежить у великій мірі від самих українців, або ж від їх національно-політичного проводу. Прилучення православних українців до Української Католицької Церкви було б могутнім і вродистим виявом прагнення Української Нації пірвати все, що в'яже його з Московщиною, відокремитися якнайбільше від неї під кожним оглядом і всюди, особливо ж у такій важній ділянці, якою є релігія. Було б це рівночасно і виявом прагнення якнайбільшої та всебічної злуки з Заходом. Доконання цього акту волевияву української спільноти на чужині було б настільки ж корисним для українських визвольних змагань, як поминення цього може бути для них шкідливим. .

Та традиційна лють, із якою кожний московський уряд переслідував завжди Українську Католицьку Церкву, та лють, яка виявилась особливо ганебно в остан-

нім насильстві большевицької Москви над цією нашою національною Церквою, доказує виразно і свідчить про те, яку небезпеку бачить Кремль у поширенні європейських впливів на схід річищем Української Національної Церкви та як Москва старається всіма силами тій небезпеці для неї запобігти. Уже саме оця скажена лють московських можновладців проти Української Католицької Церкви мусіла би більш аніж виразно унагляднити всій українській спільноті, а бодай її провідній верхівці те, яке величезне значення припадає цій Церкві з мільйонами її вірних саме в сучасній визвольній боротьбі Української Нації.

Не саме насильство є вирішним у цій боротьбі, а те, як ставиться до нього нація, яка цього насильства зазнає. Воно ж бо може навіть повернутися в поразку гнобителів, коли збільшить поважно силу поневолених. А московське насильство, dokonane на Українській Католицькій Церкві, спрямоване не тільки проти тієї Церкви, не тільки проти всього Українського Народу, але й проти Європи, передову стежу якої творить Україна в боротьбі проти Москви. Але й католицька Європа не зможе зайняти властивого становища супроти цього злочину Кремля, коли не зробить цього сам український нарід, у даному випадку та українська спільнота, що перебуває на чужині й має легко змогу та свободу це зробити. Кожне відрочення такої акції з українського боку може, звичайно, тільки зменшувати її значення та викликати в Європі враження, що українці схилилися перед доконаним над ними насиллям, може викликати слушно гадку, що хто плазує, той не повинен скаржитися, коли його розчавлюють.

Із другого боку така акція повинна бути тільки й лише загально-українською, якщо має вона досягнути свою мету. Клич бо ЧЕРЕЗ ОБ'ЄДНАННЯ ДО ВИЗВОЛЕННЯ має тут тим більшу слушність за собою, що об'єднання це мало б наскрізь чинний характер. Злука українців на чужині на основах старої української віри і для її оборони служила б зразком для об'єднання українських національних сил також і в усіх інших ді-

лянках життя й боротьби за державність, подібно, як у часах Володимира Великого християнська віра злучила в одну державну духову цілість порізнені до того часу українські племена.

Не може бути ніякого сумніву й відносно того, що таке об'єднання може відбутися тільки шляхом прилучення православних українців до Української Католицької Церкви. Так має бути тому, що українська національна Церква є **католицькою**, себто приналежною до Всесвітньої Церкви, перводжерела й керівного осередку християнства, який лише може приймати до себе, але не єднатися з кимсь. Так має бути й тому, що осередок сил і проводу протимосковської акції є на заході, отже з ним мають лучитися і йому підпорядкуватися також ідеологічно всі поневолені Москвою нації.

Прилучення ж якогонебудь українця-католика до Православної Церкви тепер, по ганебних злочинах і насильствах dokonаних Москвою на Українській Католицькій Церкві, було б капітуляцією перед московським насильством, зрадою України й усіх націй, із якими вона бореться разом проти московсько-большевицької навали. Таке „об'єднання“ вело б тільки до дальшого поневолення, спершу буцімто в „православ'ї“, а далі вже і безвірництві й службі большевизмові. До визволення провадить шлях у ділянці віри й національної ідеології через ПРИЛУЧЕННЯ православних українців до Української Католицької Церкви.

З М І С Т

Церква в житті нації	3
Хрищення України	13
Українецька Католицька Церква між Польщею і Московщиною .	41
Церква на Московщині	50
„Возсоединение“ уніятів	64
Католицизм і большевизм	72
Через об'єднання до визволення	82

